80

V. T. B. - WANDELGIDSEN

bezorgd door Jozef van Overstraeten

7

Victor de Meyerepad

Te voet van ANTWERPEN (Wilrijk)
over Boom naar MECHELEN

1944

VLAAMSCHE TOERISTENBOND

Sint-Jacobsmarkt 45, Antwerpen

Ter inleiding

Door wandelpad bedoelen we den mooisten, meest typischen weg, die tevens de meest interessante natuur- en kultuurmonumenten bereikt tusschen twee bepaalde punten.

Het eerste V.T.B.-pad (1935) loopt door de provincie Brabant en verbindt Halle met Brussel.

Dit is het achtste. Het ligt in onze bedoeling over gansch Vlaanderen een net van dergelijke wandelpaden af te bakenen.

De toerist vindt op onze paden zijn weg door middel van :
1° den «gids», die den weg omstandig en in beide richtingen beschrijft. De getallen tusschen haakjes verwijzen naar uitvoerige nota's in een afzonderlijk hoofdstuk;
2° kaartjes, achteraan in den gids. Deze kaartjes, geteekend naar de legerstafkaarten, moeten tijdens den oorlog wegvallen;
3° bewegwijzering met bordjes, paaltjes, geschilderde teekens. Ook dit kan gedurende den oorlog niet behoorlijk geschieden.

We zorgen er steeds voor dat de drie middelen onafhankelijk van elkaar kunnen gebruikt worden en dat elk hunner op zichzelf voldoet om den weg te vinden.

De wandelaars op de V.T.B.-paden bewijzen ons een grooten dienst — waarvoor we hun bij voorbaat dank zeggen — wanneer ze ons eventueele wegonderbrekingen, wijzigingen aan het uitzicht der omgeving, beschadigingen van de bewegwijzering e.d. signaleeren.

*
**

Aan dit pad werd de naam gegeven van een bekenden Vlaamschen schrijver en een onzer grootste volkskundigen. Het passeert langs zijn geboorteplaats Boom. Een der uiteinden van dit pad is de stad, waar hij onvermoeibaar heeft gearbeid en mede de grondslagen gelegd der Vlaamsche folklore.

Onderhavige gids is het werk van een keur medewerkers, die ofwel het terrein verkenden ofwel dokumentatie over gemeenten en merkwaardigheden aanbrachten. Zooals in al de werkjes in deze reeks werd er naar gestreefd om de wandelaars het beste te bezorgen dat nu kan bereikt worden, niet alleen wat de praktische inlichtingen en vingerwijzingen betreft maar ook met betrekking tot het dokumentair gedeelte.

Belangrijke inlichtingen werden ons voor de samenstelling van dezen gids bezorgd door de ZZ. EE. HH. J. Cuypers en van Heertum te Boom, den Hoogeerw. Heer Overste der Congregatie van Scheut te Brussel, de heeren Flor. Lenaerts te Willebroek, plantkundige Frans Amelinckx, sekretaris van de Vlaamsche Dendrologische Vereeniging, te Antwerpen, ingenieur Demey, bestuurder der Provinciale Technische School te Boom, Mw Jeanne Verschueren te Mechelen, benevens het bestuur van Racing Club Mechelen en der Molens Rypens te Boom.

De meeste hulp zijn we echter verschuldigd aan de ZZ. EE. HH. Adriaan Goetstouwers te Walem en B. Lamot te Boom, de heeren Leo Verkein, conservator van het Museum voor Folklore te Antwerpen, Robert Ringoir te Antwerpen-Mortsel, Constant Gillé en Gaston Moorkens, resp. leeraar en letterkundige te Boom, Constant Peeters te Mechelen, Jozef Neyens te Rumst, prof. Kamiel van Deyck te Antwerpen-Wilrijk, Flor. Marivoet te Aartselaar en heemkundige Leo de Wachter te Antwerpen, die bijzonder belangwekkend en uitgebreid dokumentatiemateriaal afstonden.

Aan allen hartelijk dank voor hun belangelooze medewerking. De tekst werd naar onze aanwijzingen en onder ons toezicht geordend door den heer Hugo Eggenstein te Antwerpen.

Victor de Meyere

Victor de Meyere werd geboren te Boom op 13 April 1873. Zijn vader, een Gentenaar, was een neef van Hippoliet Van Peene, den dichter van den «Vlaamschen Leeuw». Zijn moeder, herkomstig uit Wuustwezel, was een ontwikkelde en begaafde vrouw, die vele sprookjes, sagen en volksliedjes aan haar zoon mededeelde, wat bij dezen laatste liefde ontwikkelde voor de Vlaamsche volksoverleveringen.

Zijn eerste gedichten publiceerde hij toen hij 21 jaar oud was. Hij was medestichter van «Van Nu en Straks». In 1909 verscheen zijn eerste roman, «De Roode Schavak», die met zijn «Beemdvliegen» tot zijn beste literair proza kan gerekend worden. Hij bezorgde een inleiding tot een gedichtenuitgave van Prudens Van Duyse en schreef nog een Germaansch tooneelstuk «Gunlaug en Helga». Zijn romans zijn vooral gelokaliseerd in zijn geboortestreek, het Rupelland. «Zijn land is het land van Boom, een naam, die vizioenen oproept van zwart fabrieksvolk, gloeiende steenovens, zwavellucht, roode vanen en gendarmen maar het omliggende is landelijk, een streek met veel beemden, ritselende populieren, Brueghelïaansche pachthoeven, vervallen kasteeltjes en de zeilen der schuiten boven de dijken van Schelde en Rupel. Kortom, stil land, nog niet gemakkelijk te bereiken en van vreemde smetten vrij...» (Arthur Cornette).

Sprekende over «Langs den Stroom» schildert August Vermeylen de Meyere af als iemand, die zijn volle rijpheid gaat bereiken. In dit boek heeft alles den klank van het echte, zegt hij, en «De Giertij» noemt hij een ruim-episch stuk.

Na 1905 staakte Victor de Meyere het verzenschrijven. Toen verkoos hij, zooals Emmanuel de Bom het uitdrukt, een «met zekere plechtige gedragenheid omhulde critische bezigheid».

Komen wij nu tot den folklorist, want op dit terrein ligt ongetwijfeld zjn grootste verdienste. Te Antwerpen kwam de Meyere in kontakt met Max Elskamp, den fijnbesnaarden Franschschrijvenden Antwerpschen dichter, die een rijke verzameling voorwerpen had bijeengegaard betrekking hebbende op leven, zeden en gewoonten, bezigheden, feestgebruiken, enz. van het Vlaamsche volk. De Meyere suggereerde hem die verzameling aan de stad over te maken, ten einde haar in een museum onder te brengen. Zelf richtte hij een schriftelijk voorstel tot burgemeester Jan van Rijswijck. Op 18 Augustus 1907 werd het museum geopend. Van de beheerscommissie was de Meyere de hulpsecretaris en in feite de man, die gansch de briefwisseling en de dagelijksche bestuurszaken afdeed. Jarenlang is hij de conservator geweest, niettegenstaande hij als stadsambtenaar ook nog ander werk te verrichten had.

In 1912 verscheen van onzen folklorist «De volkswoning en hare versiering », welk werk Maurits de Meyer een mijlpaal noemt in de geschiedenis der Vlaamsche volkskunde. Daarin luidde hij een ruimere opvatting der volkskunde in, zooals ze hem was ingegeven door de studie der sociologie. Datzelfde jaar begon hij ook zijn medewerking aan het tijdschrift «Volkskunde». Verder wijdde hij nog studies aan de folklore in bestuur en gerecht. Met Leo Verkein, den huidigen conservator van het Antwerpsch folkloremuseum, bezorgde hij «Vlaamsche moppen». Tevens breidde hij uit tot het vier-vijfvoudige de steekkaartendokumentatie over folklore, die door Ary Delen begonnen maar opgegeven was. «Rubens en zijn eeuw» is een studie van het Vlaamsche volksleven in de zeventiende eeuw.

Het hoofdwerk van zijn leven is de «Vlaamsche vertelselschat», van 1925 tot 1933 in vier deelen in het licht gegeven. Allerlei Vlaamsche volksverhalen en sagen werden hier kritisch behandeld, naverteld, vergeleken met varianten en

met het werk van andere opteekenaars, kortom volgens de regels der moderne techniek zoo volledig mogelijk bestudeerd. Het is voor Vlaanderen een representatief werk, dat meetelt onder de groote sprookjesverzamelingen van alle volken, landen en talen. Zijn in 1934 uitgegeven «Vlaamsche volkskunst» is een baanbrekend werk, dat o.m. meubelkunst, plateelwerk, ijzer-, koper-, tin-, glas- en vlechtwerk en volksprenten behandelt.

In 1917 verscheen zijn «Boek der Rabauwen en Naaktridders», tot stand gekomen in samenwerking met Lode Baekelmans.

Toen «Volkskunde» na den eersten wereldoorlog en enkele jaren onderbreking weer verscheen, vinden we aan de redactie Alfons de Cock, Maurits Sabbe, Emile van Heurck, prof. Vercoullie en Victor de Meyere. Van dit stel is de Meyere de laatst overlevende geweest. Een tijdlang verzorgde hij vrijwel alleen de redactie van dit vooraanstaand vakblad. Bij den veertigsten jaargang werd prof. Dr Jan de Vries (Leiden), thans een der grootste folkloristen in Nederland, tot mederedacteur opgenomen. Deze getuigde van de Meyere dat hij een folklorist is waarop Vlaanderen fier mag wezen.

De laatste jaren van zijn leven had hij nog dokumentatie verzameld over Vlaamsche volksspelen, werk dat een tegenhanger moest worden van de Cock's kinderspelen. Verder had hij aanteekeningen over volksgeneeskunde, reuzen en molens.

Bij ministerieel besluit van 5 November 1937 werd de Meyere benoemd tot lid van de Nationale Commissie voor Folklore (Vlaamsche afdeeling. Hij zou het helaas niet lang blijven. Op 1938 brak de dood dit vruchtbaar leven vrij onverwacht af. Dienzelfden morgen nog had hij de laatste hand gelegd aan een verklaring van de kinderspelen, het bekende schilderij van Pieter Brueghel. Vrouw de Meyere-Verhaegen, zijn moeder, die alsdan haar 102e levensjaar had

bereikt, overleefde nog haar zoon...

De naam van Victor de Meyere zal onafscheidbaar aan de volkskunde gehecht blijven. Wat hij voor Vlaanderen in alle onbaatzuchtigheid gepresteerd heeft, meer als wetenschapsmensch dan als woordkunstenaar, zal nog lang een bron zijn waaraan komende geslachten van vorschers zullen kunnen putten en als een baken oprijzen voor allen, die de uitingen van ons volk ter harte en tot voorwerp van hun studie nemen.

Eenige aanbevelingen

Het VICTOR DE MEYEREPAD is bedoeld als WANDELPAD. Dit belet echter niet dat het over schier geheel zijn lengte befietsbaar is. Er werd voor gezorgd dat de weg loopt door afwisselend landschap en interessante dorpen, langs kasteelen, nijverheidsinrichtingen, drank- en eetgelegenheden, aansluitingen met autobussen, trams en treinen. Dit alles vindt men in dit wandelgidsje aangeduid.

Enkele malen loopt het Victor de Meyerepad over privaat domein. De eigenaars laten de V. T. B. ers welwillend door hun domein wandelen; het is echter verboden er te kampeeren of luidruchtig te zijn. De eigenaars of hun aangestelden hebben het recht de lidmaatschapskaart van den V. T. B. te eischen en ingeval van overtreding ze te behouden om ze aan ons sekretariaat door te zenden.

Ge gaat op wandel om te genieten van de heerlijke gave natuur! Denk er om dat deze natuur niet uw eigendom is, dat er na u nog menschen komen, die ze even rein wenschen aan te treffen. Dus : laat alles zooals gij het gevonden hebt. Ruk geen takken of pluk geen bloemen af; ruk evenmin rapen of wortelen uit; breek geen korenaren af. Wanneer gij van dergelijke voedingsgewassen even geproefd hebt, werpt gij ze toch weg en als verschillende personen aldus handelen, beteekent zulks op den duur voor den landbouwer en de voeding der gemeenschap een verlies. Werp geen blikjes of papier weg. Hebt gij gepiknikt en wenscht ge de overschotjes niet mee te nemen, begraaf ze dan in den grond.

Laat blad en bloem met vree
En neem papieren mee.
Laat niet, uit dank voor 't aangenaam verpoozen,
Den eigenaar van 't bosch de schillen en de doozen.

Rook niet wanneer ge door een bosch gaat. Een branden-

de lucifer, assche of een sigaretteneindje, achteloos weggeworpen, kan brand en daardoor ontzettende schade veroorzaken.

Laat u nooit verleiden tot dat brutale vandalisme, dat namen en leuzen in boomen kerft of de muren onzer historische gebouwen met opschriften bezoedelt.

Vlaamsche toeristen houden van hun vaderland met zijn rijkdom aan kunstschatten en frisch natuurschoon. Zij zullen het vandalisme steeds energisch bestrijden.

Wegbeschrijving van het Victor de Meyerepad

ANTWERPEN - BOOM - MECHELEN

Vertrekpunt : Trams 5 (Groenplaats) of 17 (Centraal station) brengen ons van uit het centrum van Antwerpen op ongeveer een half uur aan het station van Wilrijk. We stappen af aan de voorlaatste halte (Heistraat), nemen links de Heistraat en bereiken, voorbij den bewaakten spooroverweg, 2 à 300 meter verder, de Bist van Wilrijk, waar ons wandelpad begint (1).

Afstanden :

Wilrijk (Bist) - Aartselaar (kerk)	7,5 Km
Aartselaar (kerk) - Boom (station)	6,—
Boom (station) - Terhagen	5,—
Terhagen - Rumst (Nete)	4,5
Rumst (Nete) - Walem-brug	2,5
Walem-brug - Kasteel Emmaüs	4,—
Kasteel Emmaüs - Mechelen (Groote Markt)	5,5
Totaal	35,— Km

Van Wilrijk tot Aartselaar.

Op de Bist, het bronzen standbeeld van pater Constant de Deken (2). In het midden van het met platanen beplante plein, een niet-onaardige arduinen pomp. Aan de zuidzijde, het gemeentehuis.

Linksaf de Sint-Bavostraat in. Vooraan rechts in deze straat en gedeeltelijk uitgevend op de Bist, het domein Ieperman (4). De overzijde der straat wordt ingenomen door kleine burgershuizen schijnbaar zonder orde neergezet, wat schilderachtig aandoet.

Aan een kromming van dezen verkeersweg krijgt men de Sint-Baafskerk in 't oog (3). Aan deze kerk gaan wij rechtsaf het park van Wilrijk, het vroegere domein Steytelinck in (5), dat door een dreef, de Kerkelei, van het domein Ieperman gescheiden is.

Aan den achterkant van het park (dus aan de zijde, gericht naar fort nr 6 der Antwerpsche vesting), in den rechterhoek, is een uitgang. Daar het laantje volgen, dat ons brengt recht tegenover het fort, waar de weg links en rechts om het fort heenbuigt en daarachter weer samenkomt. Wij nemen links en volgen aldus de Kerkeveldstraat tot aan den Edegemschensteenweg (straatnaamborden in 't oog houden), dien we rechts inslaan. We houden aldus steeds fort 6 aan onze rechterhand tot waar de Edegemschesteenweg (ons pad) zich naar links van het fort afwendt (aan het straatnaambord «Fort VI straat»). (*) Bijna onmiddellijk daarna voert onze Edegemschesteenweg (die niet geplaveid is) over de Kleine Struisbeek. Links eenige woningen met daarachter nogal belangrijke serren en hovenierderijen; rechts weiden en velden. Knoestige wilgen (13) in het landschap. Van deze boomsoort zullen we vele exemplaren langs ons pad te zien krijgen.

Aan den kasseiweg, die ons pad kruist, ter plaatse waar twee boomen en een houten electriciteitspaal als wachters in driehoek opgesteld staan, stappen we links, in de richting van het spoor Antwerpen-Zuid - Mechelen. Den weg langs het spoor naar het viadukt volgen, doch dit niet oversteken, maar rechtuit afdalen naar den weg, die, rechts, verder slingert door de velden. Aan het viadukt, links gezicht op de torens van Edegem (op welks grondgebied we ons hier bevinden) en nog meer links de schouw der Gevaertfabrieken (met reservoirkraag) te Mortsel.

(*) Schuinlinks, achter ons, in de verte de grijze gevels van het groot modern Sint-Augustinusgasthuis.

In het voorbijgaan bemerken wij nu rechts de ong. 80 jaar oude hofstede Groeningen en nog verder rechts een andere schilderachtige hoeve. Nog verder langs de Edegemsche beek, die wij oversteken, de hoeve Vuile Plas. Weldra stappen we een mooie eikendreef in, die ons voert naar den steenweg Kontich-Hemiksem. Links gezicht op Kontich (op welks grondgebied we ons hier bevinden) en rechts vóór ons het domein met kasteel Groeningenhof (6).

Steenweg oversteken; dreef in langs het voornoemd kasteel en over de Mandoersche beek, die den vijver van het kasteel voedt. (Deze beek wordt verderop Groote Struisbeek genoemd, vloeit langs het kasteel Kleidal te Aartselaar en mondt onder den naam van Vliet in de Schelde uit). In de nabijheid rechts, zijingang van het domein, met puik uitzicht op het kasteel.

Verder rechtuit; nu rechts de eerste (eiken)dreef in. Zoodoende hebben wij steeds het Groeningenhof aan onze rechterhand en kunnen wij het bezien van uit verschillende hoeken.

Aan het einde dezer dreef links afslaan (kanadapopulieren), en dan den tweeden weg rechts nemen om, nauwelijks honderd meter verder, aan een hoekhuis (woning), weer linksaf te draaien. Dezen veldweg volgen tot aan de eerste dreef rechts (beuken), die wij nu ingaan.

Wij hebben nu het domein en kasteel Solhof (7) aan onze linkerhand. Rechts hoeve de Roode Maar. De dreef ten einde, linksaf voorbij den hoofdgevel van het kasteel en nu steeds rechtuit (-deze weg heet Baron van Ertbornstraat-) tot op het Laar, de dorpsplaats van Aartselaar (8). Aan het einde der Baron van Ertbornstraat, een weinig achterin rechts, het oude Wolfaartshof, thans pastorij (8).

Te Aartselaar electrische tram 53 naar Reet en Rumst en, op den Boomschensteenweg (ong. 1 Km van het Laar), de el. buurttrams van uit Antwerpen naar Boom (lijn 50 door-

streept), Rumst (lijn 50) en Mechelen (lijn 52). In vredestijd, autobussen Antwerpen-Boom.

Van Aartselaar tot Boom.

We verlaten het Laar achter het koor der kerk, waar we de Kapellestraat (steenweg naar Reet) inslaan. Een 500 m. verder, rechts, de O. L. Vrouwkapel (9). Weldra passeeren we de kleine gecementeerde Sint-Leonarduskapel (10), aan de splitsing der steenwegen naar Schelle en Reet. Linksaf, steeds de tramlijn volgen. Links de mooie houten molen van Aartselaar (11). Voorbij de oude herberg «De bonte Koe» (aan onze rechterhand) verlaten we steenweg en tramlijn en nemen, naast het huis nr 57, rechts een veldweg, die ons over een onbewaakten overweg brengt.

(Wie de tramlijn blijft volgen, bereikt 500 m. verder het station van Reet (12) op de spoorlijn Antwerpen-Kontich-Boom-Dendermonde).

Voorbij den onbewaakten overweg rechtuit langs de schuur van een hoeve. Aan het uiteinde dezer schuur rechtsaf en dan maar steeds rechtuit, ook aan de huizen nrs 43 en 41. Hier eenige meter voorbij, schuinlinks, want de weg met de wilgen (13) leidt rechtsaf naar den spoorweg terug. Voorbij een hoeve (links) en een nieuwe baksteenen woning (links) genummerd 47. Nog rechtuit en vast langs de haag van een volgende hoeve gaan. Aan den hoek van dit eigendom rechtsaf. Het pad buigt een 100 m. verder linksaf. Vele boomen in het landschap, uitsluitend kanadapopulieren (14).

Ons pad geeft uit op een breeden asscheweg, dien we links opstappen. Een 200 m. verder hebben we links het kompleks der slecht gerestaureerde Predikheerenhoeven. Hier rechtsaf beekje volgen, langs een pyloon der electrische hoogspanningsgeleiding. We komen uit op den stillen steenweg Reet-Niel, dien we kruisen om langs den noorderingang het gemeentepark van Boom (15) in te gaan.

In het park dadelijk het rechterbruggetje overstappen en dan linksaf steeds maar de beek en de vijvers volgen.

Eindelijk bereiken we de hekpoort van het park. Hier vlakbij, rechts, een kleine tunnel. Hier kan men even, onder het spoor Antwerpen-Boom door, een blik werpen in de moderne kerk van het H. Hart (17). Daarna keere men op zijn stappen terug.

We gaan linksaf over het bruggetje tot buiten het park. Links eindigt een beukenlaan. In de verte watertoren. Nu rechtsaf, voorbij de Provinciale Technische school (16). Even vóór den monumentalen ingang van den Franschen tuin aan onze rechterhand hebben we links de Victor de Meyerestraat (in aanbouw). We stappen verder door tot aan den overweg. Hier tramhalte der el. buurtspoorlijnen van Antwerpen naar Boom (lijn 50 doorstreept), Rumst (lijn 50) en Mechelen (lijn 52).

Nu volgen we een eind de Antwerpschestraat - in nummer 108 werd de Meyere geboren - en daarna de Frans de Schutterlaan (nieuwe breede rijks- en autosnelweg Brussel-Antwerpen) tot op de brug (18), waar we een prachtig uitzicht hebben op de Rupel (19) : oostwaarts zien we de oude brug (20), die Boom verbindt met Klein-Willebroek en, in de verte, tot Terhagen toe, de indrukwekkende reeks rookende schoorsteenen der steenbakkerijen; westwaarts ontwaren we de spoorbrug, scheepstimmerwerven en fabrieken tot Niel toe; aan de overzijde, frischgroene weiden en beemden.

Keeren we een 50 meter terug en dalen we de trap af . Door de Vrijheidstraat bereiken we dan dadelijk de Groote Markt met de kerk (21). Autobussen naar Niel-Schelle-Hemiksem-Schoonselhof en naar Willebroek-Mechelen. Te Boom (22) spoorverbinding naar Antwerpen (over Schelle of over Kontich-dorp), naar Dendermonde over Puurs en naar Mechelen over Willebroek.

Van Boom tot Rumst.

We verlaten de Groote Markt van Boom naast de kerk, door de Groenehofstraat. Nu rechts, naast het huis nr 27, aardeweg inslaan ; deze brengt ons aan de Rupelkade en de zeehaven. Linksaf de kade volgen in de richting van de oude brug. Aan onze linkerhand, brouwerij Lamot, standbeeld der gesneuvelden 1914-1918 en bloemmolens Rypens (23). Vlak bij de brug linksaf (20), langs de gebouwen van den molen. Aan den steenweg naar de brug, schuinrechts, aan het huis nr 21, de Bassinstraat (geen straatnaambord) in. Deze straat daalt lichtjes, voert over een kil (smalle brug enkel voor voetgangers en fietsers) en leidt langs de fabriek Fémont & Verhoeven (baggerwerk en kranenbouw) aan onze linkerhand en scheepstimmerwerven aan onze rechterhand.

Hier komt de wandelaar in de wijk, genaamd Vlietmanshoek. Hij zal zooveel mogelijk den loop van het water volgen, daar er op sommige plaatsen van een weg heelemaal niets te zien zal zijn. Tevens dient de aandacht er op gevestigd dat men hier midden in de fabrieksbedrijvigheid kuiert ; dus opgelet voor treintjes, wagonnetjes, paarden enz.

Allereerst komt men langs de overs, schoorsteenen en droogloodsen van de «Compagnie Industrielle du Rupel» (24). Let tijdens de wandeling ook op de lage, vaak ongezonde arbeiderskrotten, die kriskras tusschen de fabrieken verspreid liggen. Bij den schoorsteen, gemerkt met de letters C.I.R., rechtsaf tot bij de Rupel. Gezicht op Klein-Willebroek (25) met het sashuis. Daarna keert men terug tot den weg. Eens voorbij de gebouwen der firma De Roeck, smallen steenweg volgen. Daar waar de weg linksaf zwenkt rechts afslaan, zandweg nemen langs kleine kil. Verder langs de steenbakkerijen Van Herck. Het kan gebeuren dat de opslagplaatsen bij den waterkant hier vol steen staan.

Dan doet de wandelaar best af en toe tot bij de rivier te gaan om een mooi uitzicht op de streek te hebben.

De zandweg zwenkt linksaf achter een twee meter hoogen muur. In de verte, tamelijk in de hoogte, de gemeentescholen van het gehucht Hoek. Wederom rechtsaf, langs oud tot woonhuis ingericht scheepje met den veelzeggenden naam «Red u zelf». Langs enkele huisjes in de richting van het water, tot voorbij een paar muurtjes 70 cm hoog. Linksaf, langs de steenbakkerij Verbist en Verstrepen en enkele oude tamelijk groote woonhuizen. Hier even tot bij het water. Prachtig uitzicht op de Rupel en den Heindonkschen dijk. In de verte, links, het kasteel van Heindonk. Merk hier vooral het kontrast tusschen linker- en rechteroever.

Zandweg volgen, die opnieuw tusschen enkele huizen kronkelt (geplaveid ter hoogte van het magazijn Leemans, nr 142, kolenhandel). (Hier kan men den steenweg volgen tot aan Kapelstraat en Boschstraat, alwaar tramhalte voor Boom en Antwerpen of voor Mechelen.) Rechtuit, tusschen twee hooge en gedeeltelijk overdekte muren. Langs een kil; steeds aardeweg volgen midden de volle fabrieksbedrijvigheid.

Eens aan de fabrieken Landuydt kan men linksaf zandweg volgen, die uitkomt te Terhagen-Molleveld (tramhalte). Wij volgen echter de kil, gaan langs de kademuren tot vlak bij de rivier. Hier prachtig uitzicht op Boom met de oude brug. Steeds de Rupel volgen. De wandelaar zal een plaatje zien «Verboden doorgang, uitgang langs het gelaag». Men late zich daardoor niet afschrikken en wandele rustig verder langs de rivier. Op het einde van den kademuur een dijk beklimmen. Wie nu rechtstreeks naar Rumst wenscht te wandelen, kan steeds dezen dijk volgen. (In de verte vóór ons kerktoren van Rumst). Wij slaan echter het eerste smalle wegeltje (op ± 200 m.) linksaf in, loopen langs een kanadabosch (links) en tusschen weiden (staan vaak onder

water) en komen te Terhagen in de Kerkstraat uit (26). Tram naar Boom en Antwerpen of naar Rumst en Mechelen.

Nu rechtsaf. Aan de bocht van den straatweg, eersten breeden asscheweg links (tusschen twee huizen in, waarvan dat van links een behangerswinkel) nemen, plein oversteken en den steenweg naar Eikerveld opstappen.

Deze steenweg stijgt geleidelijk. Links en rechts interessant panorama (opdelven en bewerken van klei). Op dezen weg speelt Tony Heidekens, folkloristisch verhaal «Zwarte Wieze» zich af, voorkomend in den roman «Andere Wegen». Zijn van hieruit goed zichtbaar : St-Rombouts en Hanswijk te Mechelen, benevens gerechtshof Brussel en andere torens.

Ongeveer 100 m. voorbij enkele links van den weg staande arbeiderskrotten, rechtsaf; veldwegeltje volgen. Bij ijzeren pomp eveneens rechtsaf. (*)

Nu tot op het einde dezen aardeweg volgen en wel tot aan het laatste (witte) huis, dat we weldra alleenstaand aan onze rechterhand ontwaren (op het gelijkstraats twee vensters met luiken).

Hier schuinlinks zandweg (soort fietspad) volgen; den eersten weg uiterst links, die naar enkele hoeven leidt, laten we dus links liggen. Steeds rechtuit tot op den steenweg (met tramlijn 54 Rumst - Reet - Aartselaar). Hier linksaf. Bij de hoeve, ong. 100 m. verder, steenweg rechts inslaan. Nu weer eersten steenweg rechts afdalen tot bij een huizenrij. Daartegenover een grachtje (links); dit volgen langs een achttal nieuwe huizen. Dan tramriggels (lijn Antwerpen - Mechelen) oversteken en tusschen de huizen door zandweg nemen tot vlak bij de Nete (28). We zijn hier te Rumst (27).

(*) Wie aan de pomp linksaf neemt, kan de moderne St-Katharinakerk van het gehucht Boschstraat (Boom) bezoeken : parochie sinds 1914, gebouwd 1939, arch. J. Schaerlaeken, eiken kruisweg door Herman De Cuyper.

(Te Rumst tram 52 naar Mechelen of naar Boom en Antwerpen en tram 50 naar Boom en Antwerpen. Om het buurtspoorstation te bereiken, tramlijn volgen, ong. 500 m., onder betonnen viadukt eener steenbakkerij door.)

Van Rumst tot Walem.

Aan de Nete slaan we linksaf en volgen de rivier dus stroomop langs de bocht naar rechts, tot waar we over de monding van een grachtje stappen. Nu verlaten we den rivieroever en volgen schuinlinks den langen, pijlrechten weg vóór ons. Vooraan links het verwaarloosd domein met kasteel Tiburs (29), omgeven door water.

Onze rechte weg geeft uit op den steenweg Antwerpen-Mechelen, aan de herberg «In 't Sportpaleis». Hier rechtsaf. Een 200 m. verder, links, de Lazaruskapel (30) (sleutel in de daarnaast gelegen hoeve). We volgen nog steeds den rijksweg en passeeren links de gebouwen der Antwerpsche Waterwerken (31). Nu de brug over de Nete, de «Walembrug», over. (32) We zijn te Walem (33) (34).

(Te Walem tram 52 naar Antwerpen, via Boom, of naar Mechelen. Op 3,5 Km. van hier, station Sint-Katelijne-Waver op electr. spoor Brussel-Mechelen-Antwerpen.)

Van Walem tot Mechelen.

Voorbij de Walem-brug de eerste straat rechts, de Battenbroekstraat inslaan. Over de Molenvliet (de oude Roelofsbrug) voert zij in de vrije aarde van Battenbroek (35). Mooie populieren (populus pyramidalis) bezoomen den weg. Aan het kapelletje van O. L. Vrouw van Goeden Raad (1911-1936) rechtsaf; langs de oude herberg met verweerd uithangbord «In 't Sneppeken» en dan linksaf de dreef in, die leidt naar het kasteel Battenbroek. (*) We gaan linksaf vóór het kasteel, volgen de omwallingsgracht en stappen

---

(*) Fietsers doen hier best halven draai te maken en aan het kapelletje van O. L. V. de Mechelschestraat te volgen tot aan het kasteel Emmaüs (H. Hartkapelletje).

door een vierrijige kanadadreef naar den voet van een hoogen dijk. Beklimmen we even dien dijk : we zien de Oude Dijle; (vierhonderd meter verder ligt het Zennegat) (36).

Op halve hoogte van den Dijledijk ligt links een verhoogde weg door de beemden, tusschen een dubbele rij kanada's We gaan recht op het spuitorentje vóór ons af. De verhoogde weg slingert eerst door het broek en daarna door een bosch. Zoo bereiken we een machtigen beuk aan welks voet een afsluitboom. We gaan omheen den afsluitboom en nemen links den dijk tusschen struikgewas en eiken.

We bereiken een afhankelijkheid van het domein met kasteel Emmaüs (37) en slaan hier linksaf de dreef in, die langs de gracht en het kasteel voert. Aan het einde der dreef, rechtsaf. Vijftig meter verder H. Hartkappelletje. Nog 200 meter verder een kruisbaan; hier rechtsaf. We volgen nu de oude Antwerpsche baan. (Aan onze linkerhand, in de verte, het fort van Walem met fleschvormig gedenkteeken.)

Aan het volgend kruispunt, rechts een pijlrechten grintweg nemen, die in beukendreef overgaat en ons brengt aan het kasteel Schaliehof (rozeroomkleurig gebouw). Hiervóór rechtsaf en de haag, die het domein omsluit, naar links volgend, stappen we in de richting van een afgezonderde hofstede met hofgracht. We gaan het erf niet op, doch volgen rechtsaf naast een beekje een veldwegel, die naar de Vrouwenvliet leidt.

Langs een stortplaats bereiken we de brug over deze vliet. Voorbij de brug rechtuit (de baan zwaait linksaf) een karspoor met voetwegel volgen, die ons door een moesveld naar de oude versterkte en omwalde hoeve «Blauwe Steen» leidt. Hiervóór linksaf; aan het huis nr 252 (links) belanden we terug op de Oude Antwerpsche baan, die we rechtuit volgen door het gehucht Hoebergen-Galgenberg. Aan het

einde buigt onze weg linksaf en we komen uit op den rijksweg Antwerpen - Mechelen (met tramlijn). Rechtsaf, langs het stadion van Racing Club Mechelen (38). Tramlijn volgen. Rechts de Provinciale Vroedvrouwenschool (huis nr 117).

We treden het stadscentrum van Mechelen binnen (St-Katelijnestraat) over het afleidingskanaal der Dijle. Wat verder, links, op een pleintje, de St-Katelijnekerk (39). Nog verder, rechts, het handelshuis «In den Vijgeboom», met houten gevel. Langs St-Romboutstoren belanden we op de Groote Markt, waar ons wandelpad eindigt.

Wegbeschrijving van het Victor de Meyerepad

MECHELEN - BOOM - ANTWERPEN

Afstanden : zie vorig hoofdstuk.
Vertrekpunt : Groote Markt te Mechelen.

Van Mechelen tot Walem.

We verlaten de Groote Markt in de richting van Sint-Romboutstoren. In de St-Katelijnestraat hebben we vooraan links den houten gevel van het handelshuis «In den Vijgeboom». Weldra hebben we rechts, op een pleintje, de St-Katelijnekerk (39). We verlaten het stadscentrum over het afleidingskanaal der Dijle. Steeds tramlijn volgen. Weldra links de Provinciale Vroedvrouwenschool (huisnummer 117) en een weinig verder links het stadion van Racing Club Mechelen (38).

Even voorbij dit stadion, links de Oude Antwerpsche baan op, die dadelijk naar rechts afbuigt. We trekken door het gehucht Hoebergen-Galgenberg. Voorbij het huis nr 252 (rechts) zwaait de baan rechtsaf. Wij gaan echter nog een 50-tal meter rechtuit, waar we dan aan onze linkerhand de oude versterkte en omwalde hoeve «Blauwe Steen» te zien krijgen. Hier, tegenover den ingang, rechtsaf een karspoor met voetwegel dwars door een moesveld volgen tot aan de Oude Antwerpsche baan en de brug over de Vrouwenvliet. Voorbij de brug, linksaf langs een stortplaats; de weg versmalt en wordt een voetwegel, die u na enkele passen over een beekje brengt en die rechtsaf het beekje volgt. Vóór het erf van een boerderij zwaait het wegeltje in een scherpen hoek linksaf en voert ons langs een haag (rechts) op een aardeweg. We slaan rechtsaf. Aan onze linkerhand een pijlrechte beukendreef, die tegenover den voorgevel van

het rozeroomkleurig Schaliehof begint. De beukendreef gaat over in grintweg en geeft uit op een kruispunt. We nemen hier terug de Oude Antwerpsche baan, nl. de canadadreef aan onze linkerhand. (Aan onze rechterhand, in de verte, het fort van Walem met fleschvormig gedenkteeken.)

Aan de eerstvolgende kruisbaan linksaf. 200 meter verder hebben we een kapelletje gewijd aan het H. Hart en 50 meter verder komen we aan den ingang van het kasteel Emmaüs (37). (*) We volgen links de omheiningsgracht; 300 meter verder komen we aan een afhankelijkheid van het kasteel. Tusschen woonhuis en schuur gaan we door en een dijk volgend die in de verlenging van de schuur loopt, tusschen struikgewas en eiken, geraken we in het broek aan een machtigen beuk.

Aan den voet van dezen laatste een afsluitboom. We nemen hier rechtsaf, gaan omheen den afsluitboom en volgen steeds den verhoogden weg, die eerst door een bosch en daarna door het broek slingert. Een vierhonderd meter voorbij een spuitorentje en tusschen twee rijen kanada's (14) in, belanden we bij een vierrijige kanadadreef aan onze rechterhand, aan den voet van een hoogen dijk. Klimmen we even dien dijk op : we zien de Oude Dijle en vierhonderd meter verder ligt het Zennegat. (36) Onze weg leidt nu door de vierrijige dreef tot aan het kasteel Battenbroek (35). Tegenover den ingang van dit kasteel gaan we door eên rechte dreef naar de Mechelschestraat, alwaar we rechtsaf slaan. Vooraan links een oude herberg met verweerd uithangbord «In 't Sneppeken» (huis nr 13) en wat verder rechts modern kapelletje van O. L. Vrouw van Goeden Raad (1911-1936). Hier linksaf door de Battenbroekstraat

(*) Fietsers doen hier best halven draai te maken en aan het H. Hartkapelletje noordwaarts te rijden tot aan het kapelletje van O.L.V. van Goeden Raad nabij het kasteel Battenbroek.

met twee rijen flinke populieren (populus pyramidalis) en over de brug over de Molenvliet (de oude Roelofsbrug) bereiken we het dorp Walem (33) (34). Ons pad voert over de Walem-brug over de Nete (32).

(Te Walem tram 52 naar Mechelen of naar Boom en Antwerpen. Op 3,5 Km. van hier station Sint-Katelijne-Waver op electr. spoor Brussel-Mechelen-Antwerpen).

Van Walem tot Rumst.

Voorbij de «Walem-brug» over de Nete komen we op het grondgebied van Rumst en zien we rechts de gebouwen der Antwerpsche Waterwerken (31).

Een 500 m. verder langs den rijksweg, rechts, de Lazaruskapel (30) (sleutel in de daarnaast gelegen hoeve). Nog een 200 m. den straatweg volgen, tot aan de herberg «In 't Sportpaleis» (links), alwaar linksaf een pijlrechte weg dient opgestapt.

Aan 't einde van dezen weg, rechts, het verwaarloosd domein met kasteel Tiburs (29), omgeven door water. We stappen nu over de monding van een grachtje en volgen de Nete (28), die hier een bocht naar links beschrijft.

Weldra rechtsaf, door de open ruimte tusschen de huizen gemerkt 70 en 68-66. Steenweg met tramlijn schuinlinks oversteken. We zijn in de dorpskom van Rumst (27).

(Te Rumst tram 52 naar Mechelen of naar Boom en Antwerpen en tram 50 naar Boom en Antwerpen. Om het buurtspoorstation te bereiken, tramlijn volgen, ong. 500 m., onder betonnen viadukt eener steenbakkerij door.)

Van Rumst tot Boom.

Tramriggels oversteken en langs een achttal nieuwe huizen grachtje volgen tot op den steenweg, dien we rechts opstappen en beklimmen. Aan kruispunt, boven, linksaf. Tot volgend kruispunt, tegenover een hoeve, alwaar weer linksaf. Ong. 100 m. steenweg en tramlijn volgen (lijn 54 Rumst - Reet - Aartselaar). Nu aardeweg met karrespoor rechtsaf nemen. Steeds dezen breeden zandweg met het karrespoor volgen. Deze weg geeft uit bij een alleenstaand wit huis (op het gelijkstraats twee vensters met luiken).

Hier rechtsaf den breeden weg volgen, langs een dubbele rij vervallen arbeidershuisjes, tot aan een oude ijzeren pomp. (*) Hier schuinlinks veldweg volgen. Hij geeft uit op den steenweg naar Terhagen, dien we linksaf opstappen. Deze steenweg daalt geleidelijk. Links en rechts interessant panorama (opdelven en bewerken van klei). Op dezen weg speelt zich Tony Heidekens' folkloristisch verhaal « Zwarte Wieze » uit den roman « Andere Wegen » af. Zijn van hieruit goed zichtbaar : St-Rombouts en O.L.V. van Hanswijk te Mechelen en gerechtshof te Brussel.

Op het einde van dezen steenweg, waar de huizenrijen beginnen, rechtsaf plein oversteken en tusschen twee huizen door den grooten steenweg (met tramlijn) rechtsaf op. We zijn te Terhagen (26). Even vóór de kerk linksaf asscheweg nemen. Tusschen weiden en, rechts, langs een kanadabosch, bereiken we den Rupeldijk. Rechtsaf. Aan de overzijde het kasteel van Heindonk. Kademuren volgen in de richting der steenbakkerijen Landuydt. Sterk kontrast tusschen linker- en rechteroever.

Nu zooveel mogelijk den loop van de rivier volgen, daar er op sommige plaatsen van een weg heelemaal niets te zien zal zijn. Tevens dient de aandacht gevestigd op het feit dat men hier midden de fabrieksbedrijvigheid kuiert; dus opgepast voor wagentjes, treintjes, paarden enz. (24).

Bij een kil mooi uitzicht op Boom en de oude brug. Nu immer het kronkelend aardwegeltje volgen, dat in grillige

(*) Wie aan de pomp rechtuit gaat, kan de moderne St-Katharinakerk van het gehucht Boschstraat (Boom) bezoeken : parochie sinds 1914, gebouwd 1939, arch. J. Schaerlaeken, eiken kruisweg door Herman De Cuyper.

bochten door de steenbakkerijen slingert. De wandelaar gaat nu tusschen twee tamelijk hooge, gedeeltelijk overdekte muren. Ter hoogte van het magazijn Leemans, nr 142, kan men een geplaveide straat rechtsaf volgen naar de Kapelstraat en Boschstraat, alwaar tramhalte. Ons pad gaat echter rechtuit tot bij de steenbakkerij Verbist en Verstrepen. Even tot bij het water : mooi uitzicht op de rivier.

Nu slingert de weg naar rechts, draait achter enkele 70 cm hooge schutmuurtjes weg, langs een paar werkmanshuisjes, tot op een pleintje. In den hoek een oud schip tot woonhuis ingericht en met den veelzeggenden naam «Red u zelf». Hier kan men ook rechts opklimmen naar de Kapelstraat. (In de verte gemeentescholen van het gehucht Hoek tamelijk in de hoogte).

Wij gaan echter linksaf langs een scheepstimmerwerf. Rechts enkele nieuwe woningen en een twintigtal meter verder links oude vervallen krotten met stoepen tegen het hooge water van de rivier. Achter blinden muur rechtsaf. Verder langs de steenbakkerijen Van Herck tot aan kleine kil. Rechtsaf. Nu steenweg volgen; aan de brouwerij Maes linksaf. Langs scheepswerven en opnieuw over steenbakkerijen De Roeck. Dan langs scheepswerven De Winter. Aan den schoorsteen gemerkt C.I.R. (Compagnie Industrielle du Rupel) even tot bij het water gaan : uitzicht op Klein-Willebroek met het sashuis (25).

Langs enkele huizen en over een kleine brug (enkel voor voetgangers en wielrijders) over een kil door de Bassinstraat. Rechts werven der fabriek Fémont en Verhoeven (baggerwerken en kranenbouw). Links scheepswerven. Tot bij de molens Rypens (23). Hier linksaf tot bij het water, naast de oude Rupelbrug (20). Rechtsaf. Rechts voorbij de bloemmolens, standbeeld der gesneuvelden 1914-1918 en brouwerij Lamot. Voorbij de brouwerij smallen asscheweg naast de herberg «In 't Bootje» rechtsaf inslaan. We komen

uit in de Groenhofstraat. Linksaf tot op de Groote Markt van Boom (22) met de kerk (21).

(Te Boom autobussen naar Niel-Schelle-Hemiksem-Schoonselhof en naar Willebroek-Mechelen. Spoorverbinding naar Antwerpen (over Schelle of over Kontich-dorp), naar Dendermonde over Puurs en naar Mechelen over Willebroek.)

Van Boom tot Aartselaar.

We verlaten de Groote Markt langs de Vrijheidstraat (tegenover de kerk). We klimmen de trap op, die ons op de brug (18) van de Frans de Schutterlaan (nieuwe breede rijks- en autosnelweg Brussel-Antwerpen) over de Rupel (19) brengt. Hier prachtig uitzicht : oostwaarts de oude brug, die Boom verbindt met Klein-Willebroek, en in de verte tot Terhagen toe de indrukwekkende reeks rookende schoorsteenen der steenbakkerijen, - westwaarts ontwaren we de spoorbrug, scheepstimmerwerven en fabrieken tot Niel toe, aan de overzijde, frischgroene weiden en beemden.

We keeren nu terug door de Frans de Schutterlaan naar de Antwerpschestraat, slaan hier linksaf - in nummer 108 werd de Meyere geboren - en stappen door tot aan den overweg, dien we niet overschrijden.

Vóór ons rechts ligt de monumentale ingang van het park van Boom (15). Rechts de Victor de Meyerestraat (in aanbouw). Verder de Provinciale Technische School (16), met daarachter den watertoren. Aan de beukendreef treden wij het eigenlijke park binnen, steken een der bruggetjes over en slaan onmiddellijk rechtsaf.

(Hier vlakbij, links, een kleine tunnel. Hier kan men even onder het spoor Antwerpen-Reet-Boom door een blik werpen in de moderne kerk van het H. Hart (17). Daarna keere men op zijn stappen terug.)

Nu volgen wij de beek en de vijvers (aan onze rechterhand) gansch het park door tot aan den noorderuitgang.

Buiten de poort dwarsen we schuinlinks den stillen steen-

weg Niel-Reet en slaan naast het boschje het smal veldwegeltje langs een beekje en een pyloon der electrische hoogspanningsgeleiding in. Weldra hebben wij vóór ons het kompleks der slecht gerestaureerde Predikheerenhoeven. Hier linksaf en 200 m. ver den breeden asscheweg volgen.

Naast het boschje, waar de breede asscheweg kromt, slaan we rechtsaf en volgen nu een kronkelenden veldweg. Vele boomen in het landschap, echter uitsluitend kanadapopulieren (14). Ons pad beschrijft weldra een rechten hoek naar rechts en bereikt een 100 m. verder een hoeve, waarvóór we dadelijk linksaf slaan. Nu steeds rechtuit, langs een nieuwe baksteenen woning (rechts), genummerd 47, verder langs een hoeve (insgelijks rechts), langs huizen genummerd 41 en 43 om dan eindelijk aan een hoeve linksaf te zwaaien en een onbewaakten overweg over te stappen. Hier menige wilgen (13) in het landschap.

Voorbij dezen overweg (spoorlijn Antwerpen-Kontich-Boom-Dendermonde), dadelijk rechtsaf. Naast het huis 57 bereiken we den steenweg Reet-Aartselaar met electrische tramlijn. Hier linksaf.

(Wie rechtsaf neemt, bereikt 500 m. verder het station van Reet (12) op voormelde spoorlijn.)

Nu steeds den steenweg met de tramlijn volgen. Links de oude herberg «De bonte Koe». Verderop rechts de mooie houten molen (11) van Aartselaar. Waar de tramlijn rechtsaf buigt, staat de kleine gecementeerde Sint-Leonarduskapel (10); verderop, links, de neogotische baksteenen O. L. Vrouwkapel (9); 500 m. verder bereiken we het Laar, de voornaamste plaats van Aartselaar (8), met de kerk.

Van hieruit electrische tramlijn 54 naar Reet en Rumst en naar den Boomschen steenweg (slechts 1 Km. van het Laar), alwaar aansluiting met de electrische buurtlijnen van Antwerpen naar Boom (lijn 50 doorstreept), Rumst (lijn 50) en Mechelen (lijn 52). Aldaar insgelijks, in vredestijd, autobus Antwerpen-Boom.

Van Aartselaar tot Wilrijk.

In den hoek van het Laar, tegenover de kerk, slaan we de Baron van Ertbornstraat (straatnaambord) in. Vooraan in deze straat, links het oude mooie Wolfaartshof (8), thans pastorij.

We komen langs het Solhof (7), aan onze rechterhand. Nu eerste (beuken)dreef rechts langs den zijkant van het domein in. Goed uitzicht op de gebouwen rechts. In de verte links hoeve De Roode Maar.

Onze dreef geeft uit op een veldweg, dien wij links inslaan en volgen tot aan het eerste hoekhuis rechts, waar we rechts zwenken. Nauwelijks 100 m. verder stappen we links de lange kanadadreef in, die ons voert naar het domein met kasteel Groeningenhof (6). Om dit domein goed te kunnen overschouwen, nemen we nu de eerste (eiken) dreef rechts en vervolgens weer de eerste dreef, die er in uitgeeft. Zoo houden we het steeds aan onze linkerhand. Uitzichten op het domein van uit verschillende hoeken. Nabij het einde dezer laan zien wij links den zijingang van het goed, met puik uitzicht op het kasteel. Over de Mandoersche beek, die den vijver van het kasteel voedt. (Deze beek wordt verderop Groote Struisbeek genoemd, vloeit langs het kasteel Kleidal te Aartselaar en mondt uit in de Schelde onder den naam van Vliet).

Steeds rechtuit en den steenweg Kontich - Hemiksem kruisen. In de verte rechts gezicht op Kontich, op welks grondgebied we ons hier bevinden. We stappen door een eikendreef, die uitloopt op een landweg, door weiden en velden slingerend. Rechts de hoeve Vuile Plas, langs de Edegemsche beek, die we oversteken. Links een andere schilderachtige hoeve en verderop, insgelijks links, de ong. 80 jaar oude hofstede Groeningen.

Zoo bereiken we het spoor Antwerpen-Zuid-Mechelen. Viadukt niet oversteken doch steenweg volgen, die daalt en

naar links buigt. (Aan het viadukt rechts gezicht op de torens van Eedegem (op welks grondgebied we ons hier bevinden), en insgelijks aan onze rechterhand, doch wat meer naar links, de schouw der Gevaertfabrieken (met reservoirkraag) te Mortsel.)

Nu tweeden weg rechts (Edegemschesteenweg, geen straatnaambord) inslaan, in de richting van Wilrijk. Er is geen vergissing mogelijk : aan dezen weg (niet met steenen geplaveid) staan twee boomen en een houten electriciteitspaal als wachters opgesteld in den vorm van een driehoek.

Al deze binnenwegen, van af het Groeningenhof tot Wilrijk toe, leiden door landschappen met knoestige wilgen (13) Op den Edegemschensteenweg eenige woningen (rechts), met daarachter nogal belangrijke serren en hovenierderijen. We steken de Kleine Struisbeek over (grens Edegem-Wilrijk) en bevinden ons vóór fort 6.

Hier splitst de weg : links de Fort VI straat (straatnaambord), die den omtrek van het fort volgt, en rechts blijven wij den Edegemschensteenweg volgen, het fort aan onze linkerhand houdend. Schuinrechts vóór ons, in de verte, de grijze gevels van het groote moderne Sint-Augustinusgasthuis. Waar onze steenweg rechtuit gaat en zich van het fort verwijdert (tegenover den witten gevel van het huis nr 11), nemen we links de Kerkeveldstraat en slaan vervolgens voorbij de Vaderlandstraat (let goed op de straatnaamborden) het eerste pad rechts in.

Dit brengt ons in het park van Wilrijk, het domein Steytelinck (5). We verlaten het park aan den uitgang naast de Sint Bavokerk (3). We stappen nu linksaf de Sint-Bavostraat door, aan onze linkerhand het domein Steytelinck houdend. Voorbij de Kerkelei, een scheidingsdreef, begint aan dezelfde zijde het domein Ieperman (4). Aan de rechterzijde der straat, kleine burgershuizen, schijnbaar zonder orde neergezet, wat schilderachtig aandoet. Wij bereiken

de Bist, met het bronzen standbeeld van pater Constant de Deken (2). In het midden van het met platanen bezette plein, een niet-onaardige arduinen pomp. Aan de zuidzijde, het gemeentehuis van Wilrijk (1). Op de Bist eindigt ons wandelpad.

Nu rechtsaf de Heistraat volgen om, 2 à 300 meter verder, even voorbij den spooroverweg, een halte van trams 5 (naar de Groenplaats) of 17 (naar het Centraal station) te bereiken. Op ong. een half uur zijn we in het centrum van Antwerpen.

Nadere beschrijving van gemeenten en merkwaardigheden op het Victor de Meyerepad

1.

Wilrijk

1003 Wilrica, volksetymologie «wild rijk» voor het Latijnsche Villariacum=villare+acum, d.i. woonplaats in het van de villa afgelegen gehucht.

Deze voorstad en landbouwgemeente, met ongeveer 26124 inwoners in 1941 (2275 in 1840), werd op 1 Januari 1942 ingelijfd bij Antwerpen. De oppervlakte bedroeg 1371 Ha. Spotnaam : geitekoppen. Geboorteplaats van missionaris Constant de Deken. Wapen : in azuur het beeld van Sint Bavo in goud. Deze heilige is de patroon van dorp en hoofdkerk.

Wilrijk is zeer oud. Men spreekt van een Joannes van Wilrica in 1146. Het is een der grootste gemeenten in het Antwerpsche waaraan nog geen volledige historische of heemkundige studie gewijd is. Gegevens over Wilrijk liggen uitsluitend in tijdschriften verspreid. De oorspronkelijke bronnen, nl. kerk- en gemeentearchief, vertoonen spijtige leemten. De nog bestaande schepenbrieven, rekeningen en akten van geboorte en overlijden klimmen slechts op tot de zeventiende eeuw.

Deze gemeente, die vroeger behoorde tot den pagus riensis, wordt voor het eerst vermeld in een lijst van eigendommen der abdij van Lobbes (10e eeuw). Wilrijk, Berchem en Wilmarsdonk werden als bruidschat geschonken aan gravin Margaretha, vrouw van Lodewijk van Male. In November 1832 lag te Wilrijk een groot Fransch artilleriekamp, van waaruit opgemarscheerd werd naar de citadel van Antwerpen, nog

bezet door de Hollanders. De bouw der forten 6 en 7 (tusschen 1860-70) leverde fossielen voor de musea te Brussel. Ziekenhuis van 1867.

Het is nog niet zoolang geleden dat Wilrijk nog een onbekende landbouwgemeente was, rustig gelegen rondom den toren van de dorpskerk, terwijl de molens lustig draaiden..., een wereldje in zichzelf gekeerd, waarvan de Antwerpenaars slechts weinig kenden, vermits zij nooit verder kwamen dan het beruchte «Wilrijksch plein» (legeroefenplein) en de bekende «Dikke Mee» (buitenherberg).

De wereldtentoonstelling van 1930 is er echter de rust komen verstoren en sindsdien is het dorp er «steedsch» gaan uitzien, zeer tot zijn nadeel. Gelukkig is er een kern overgebleven, waar het oude dorp als het ware voortleeft in zijn tanende schoonheid. Dit oude gedeelte strekt zich uit van aan de Bist, de Groote Markt van Wilrijk, tot aan de oude St-Bavokerk.

Rond het Antwerpsch Nachtegalenpark is, gedeeltelijk op het grondgebied van Wilrijk, een uitgestrekt voornaam villakwartier met vele mooie lanen en sierlijke tuinen tot stand gekomen.

Op de rustieke Bist, het in 1871 door Eugène Gife opgericht gemeentehuis, benevens het monument van pater de Deken en een oude groote waterpomp in het midden van het plein. Eertijds stond op de Bist een kapel gewijd aan het H. Kruis, het H. Bloed en de vijf wonden van Christus (omstreeks 1539 opgericht). In de 19e eeuw deed zij dienst als gemeentegevangenis en in 1870 werd ze afgebroken.

En toch is er iets aan het dorpsche plein, dat, vóór alles zelfs, de aandacht trekt. Iets monsterachtigs, afschuwelijk leelijk. Een zonderlinge grauwe obelisk steekt somber uit achter het gemeentehuis. Wat zou het zijn? Een boortoren op een petroleumveld? Neen, 't is eenvoudigweg een overdekte wip... De tijd is voorbij dat de Wilrijkenaars op hun

mooie marktplaats konden genieten van de luimige drukte der koningschutters, dat de jeugd kon rennen en worstelen om de neersuizende pijlen op te halen, dat de diensters heen en weer draafden met de potten schuimend bier. De bonte maatschappij van vogeltjes op de vele rekken hoog in de lucht is verdwenen. Dit alles heeft plaats gemaakt voor dat log, onooglijk wangedrocht. Hoelang nog?

2.

Pater Constant de Deken

Geboren in 1852, studeerde deze Wilrijkenaar aan het college te Herentals, het klein-seminarie te Hoogstraten en het groot-seminarie te Mechelen, waarna hij in de congregatie der missionarissen van Scheut trad.

Aangeduid voor de missie van Kan-Soe vertrok hij in 1881 over Marseille, Napels, Port-Saïd, Singapoer, Sjangai en Peking naar het binnenland van China. Dat alles gaat gepaard met veel moeilijkheden en avonturen. Hij verhaalt ze in zijn brieven, gesteld in een gemoedelijke, volksche, bijna vroolijke taal. Rake beschrijvingen. Nog verder moet hij, naar Ili, aan de grens van Turkestan en Siberië.

In 1889 vertrekt hij opnieuw van uit het moederhuis der congregatie te Scheut, ditmaal met den jongeren missionaris Raemdonck, dien hij naar zijn post zal brengen. Het gaat nu over Duitschland, Sint-Petersburg, Moskow en Kazan. Verder met postkarren, op paarden-, kameel- en yaksruggen, door Omsk, het Kirgiezenland en Turkestan naar Tibet. De transsiberische spoorlijn werd pas enkele jaren later aangelegd. Hij doorkruist het geheimzinnige Tibet in verschillende richtingen en waagt van uit Koeldja eindelijk den gevaarvollen, avontuurlijken overtocht der Himalayaketen, in gezelschap van den Franschen ontdekkingsreiziger

Bonvalot (*) en prins Hendrik van Orléans. Aldus gaat het door Engelsch Indië naar Tonkin.

Pater De Deken is een der eerste Europeanen geweest (na Ruusbroec, Marco Polo en pater Verbist), die van dichtbij kennis maakte met landen en volken in Midden-Azië. In 1891 houdt hij te Brussel een voordracht over zijn Tibetaansche reis en geeft hij het reisverhaal uit (**).

Het jaar nadien trekt hij naar Kongo, maakt er kennis met menscheneters, verzorgt er zieken en verricht er onvermoeibaar missiearbeid. (***) Met baron d'Hanis, den held uit den Slavenoorlog, keert hij in triomf naar Antwerpen terug. In 1895 trekt hij terug naar het land der gouden ster, doch om er niet meer van weer te keeren.Het jaar nadien velt hem de koorts te Boma en thans ligt hij er op het kerkhof begraven. (****)

3.

Sint-Bavokerk te Wilrijk

Een eerste kerk zou te Wilrijk bestaan hebben in de 9e of 10e eeuw. Voor het eerst wordt in een stuk van 1003 over de parochie gesproken. In 1589 worden Wilrijk en zijn kerk door de Geuzen platgebrand. Voor den heropbouw van kerk en dorp wordt een speciale taks op het bier gesteld. In 1614 zijn kerk en toren geheel hersteld. Tijdens de Fransche overheersching hield pastoor Schatten zich verdoken doch verrichtte in het geheim den parochiedienst. Het kerkge-

(*) Gabriel Bonvalot. — Le toit du monde. Id. Tachkent.
(**) Constant De Deken. — A travers l'Asie (1898) en Dwars door Azië (1902).
(***) Id. — Twee jaar in Congoland. (Dagboekverhaal 1892-1894). 1902.
(****) Dr A. Malcorps & Dr F. De Pillecyn. — Pater Constant De Deken.

bouw, vergroot in 1729, wordt verbouwd en gerestaureerd in 1841. Alsdan werden de aangebouwde zijbeuken met de middenbeuk onder eenzelfde dak gebracht, wat niet tot verfraaiing diende.

Een eigenaardigheid dezer kerk is dat het koor breeder is dan de middenbeuk. Voorgevel in witte steen, evenals de eenvoudige gotische toren, met zijn zeer groote donkere van vergulde wijzers en cijfers voorziene uurwerkplaat. Zij- en koorgevels in baksteen. Tongewelf. Lage, dikke, ronde zuilen.

Eiken predikstoel van 1701 met zware vierkante kuip, evenals de trap rijkelijk met loofwerk gebeeldhouwd en dragend, behalve de symbolen der evangelisten, de beeltenissen van Jezus, Maria en St Bavo in medaljons. De kuip rust op een middenzuil en wordt tevens geschraagd door vier putti's op konsoles. Hoogaltaar van 1854, geschonken door Augustinus Moretus, met schilderij voorstellend St-Bavo op zijn sterfbed en verguld tabernakel. Gekleurde glasramen in het koor (1872) en elders in de kerk van het einde der vorige en het begin der huidige eeuw. Twee renaissance zijaltaren. Twee eenvoudige en twee van fraaie beelden (treurende engelen, harpspelende koning David enz.) voorziene biechtstoelen (begin 18e eeuw). Obiit-tafels aan de wanden. Smal hoog orgel met fraaie pijpenkasten (1937-38). Gestoelte van 1702 achter in de kerk. Een grafsteen op het koor vermeldt dat de studies van pastoor Antoon Willemsens (†1684) bekostigd werden door de H. Geesttafel (armbestuur) en hij zijn nalatenschap uit dank aan deze stichting overmaakte.

Kerk beschadigd tijdens den vliegeraanval van 5 April 1943 op Mortsel.

De H. Bavo was graaf van Henegouwen en werd na den dood zijner gemalin door den H. Amandus bekeerd, Benedictijnermonnik in St-Pietersabdij te Gent, later kluizenaar, † 1 Oktober (feest), tweede helft der VIIe eeuw. Daar zijn feestdag in den herfst valt, wordt de naam Baafmis (of kortweg bamis) gebruikt om guur najaarsweer aan te duiden. Attributen : valk en zwaard.

4.

Domein Ieperman

Dit domein hoorde omstreeks 1600 toe aan Bex, wiens dochter huwde met signor Jan Orsucci. Het was toen slechts een bescheiden zomerverblijf, met hof en gronden, alles samen ong. 1 Ha. groot. Orsuccis' dochter Joanna-Maria belastte zoodanig het eigendom dat zelfs de interesten niet meer konden betaald worden. Vandaar proces en verkoop. In 1662 werd het zoodoende verworven door den Antwerpschen muntmeester Joris De Bruyn-van Aelst. Het ging aan zijn dochter, toen deze in 1680 huwde met Simon Douglas, bijgenaamd «de Schot». Het jonge paar vergrootte aanzienlijk het domein door den aankoop van 2 Ha. aanpalenden grond, eigendom der St-Michielsabdij. Deze Douglassen, gezegd «de Schot», waren waarschijnlijk van Schotschen oorsprong, maar sinds de 15e eeuw gevestigd te Antwerpen, waar zij in aanzien waren onder de notabelen. De familie stierf uit in 1827.

De «Yperman» werd in 1719 verkocht door de weduwe Simon Douglas aan P. van der Kaey, welke er kostelijke veranderingen liet aanbrengen en er een rijke woonst van maakte. In 1764 kocht François della Faille de Waerloos het goed; nauwelijks zes jaar later werd het weer verkocht. De familie van Eersel (*) behield het tot in 1818, waarna het in 1824, in 1834 en in 1879 telkens werd verkocht om

(*) De bekende historieschilder Karel Ooms was met een afstammelinge der van Eersel's gehuwd.

thans in het bezit te zijn van den heer Maurice Beeckmans-Cardon de Lichtbuer.

Het wit kasteel, dat aan de Bist en de Sint-Bavostraat paalt, heeft den pronkgevel met vele hooge ramen en een driehoekige frontispice — naar den stijl der 18e eeuwsche lusthoven rond Antwerpen — niet naar de straat doch naar het tuinpark gewend. Orangerie en andere afhankelijkheden. Achter het kasteel groot grasplein, met sierheesters, uitgevend op den slingerenden vijver. Verderop beukenbosch met hier en daar eiken en andere boomen. Midden in het park fraaie, oude, hooge ceder.

5.

Steytelinck, het gemeentepark van Wilrijk

Steytelinck is volgens Harou een verbastering van Stuydelinck, Antwerpsche familie vermeld in de 16e eeuw en die waarschijnlijk dit domein bezat. Frans Stuydelinck was eigenaar van het «huis van Portugal» van 1546 tot 1559. Lodewijk Stuydelinck was sekretaris van Antwerpen van 1555 tot 1562. In 1622 was Gabriel Stuydelinck heer van 's-Gravenwezel. In 1724 behoort Steytelinck aan de kinderen van Honsem-Le Candele. Daarna aan Pierre-Barnabé de la Papotière, raadsheer van Lodewijk XV.

Volgens een plaatselijke legende zou Napoleon I er verbleven hebben en den toenmaligen eigenaar Michiel Severyns financieel gesteund hebben. Deze Severyns verdubbelde de oppervlakte, liet vijvers graven en maakte het domein zooals wij het nu kennen. Onder de Nederlandsche regeering behoort het aan Daniel Herreyns, zoon van den kunstschilder. Dan volgen de families Ullens-Ullens, Stappaerts en Moretus. In 1928 werd het voor 2.250.000 fr. door de gemeente Wilrijk aangekocht van Graaf Charles-Jules-Marie Moretus-Plantin. De oppervlakte bedraagt ong. 10,5 Ha.

Het is gescheiden van het domein Ieperman door een schoone dreef, de Kerkelei.

Onvermoed, bijna verstopt achter muren en de blanke pastorij, vlak nevens de kerk ligt het park. Een wilde pracht, waaraan door de indeeling in parken, rabatten en paden niet getornd wordt. Het wachtershuisje op een heuvel herinnert aan een bouwvallige boschkapel. Tusschen de dichte scharen van majestatische boomgestalten duikt steeds weer de stevige figuur op van den dorpstoren.

Wat onmiddellijk vreemd aandoet bij het betreden van het park, is zijn heuvelig karakter. Men vraagt zich af wat deze hoogten en laagten te beduiden hebben in zoo'n vlakke gemeente. Dit alles is echter kunstmatig en werd aangelegd in 1810 door Michiel Severyns, die het landgoed belangrijke wijzigingen deed ondergaan. Van een grooten vijver werd de uitgegraven grond opgehoopt op de boorden en het hoogteverschil werd nog vergroot door het planten van hoogstammige boomen en gewassen. Twee eilanden vertoonden zich in den waterplas, het eene met een overgrooten treurwilg, het andere met kastanjelaars.

Tijdens de werken tot het bouwen van fort 6 (tusschen 1860 en 1865) begon de plas te dalen en na het leggen der spoorlijn Antwerpen Zuid — Mechelen liep hij heelemaal leeg. Er bleef den eigenaar van Steytelinck niets over dan den vijver om te vormen tot een groen dal. Daardoor kwamen de hoogteverschillen nog meer uit.

Dit éénig landschap in het Antwerpsche doet statig aan en het was dan ook een gelukkige gedachte van de gemeente Wilrijk het aan te koopen en open te stellen als park, wat geschiedde op Zaterdag, 30 Juni 1929. Het grootste peilverschil bedraagt ong. 13 meter. Tuinbouwkundige de Bosschere en ingenieur Mennes werden gelast met den verderen aanleg.

In dit park staat geen kasteel. Achter het koor der kerk

bevindt zich de oude heerenwoning der familie Le Grelle uit de overgangsjaren der 18e en 19e eeuwen, met klein parkje, en langs drie zijden ombouwde voorruimte, die destijds één geheel uitmaakten met het goed Steytelinck, doch in 1928 niet mede tekoop gesteld werden.

6.

Groeningenhof

Dit domein beslaat ong. 27 Ha. Het behoort nu toe aan Paul della Faille de Waerloos; diens vader René had het geërfd van zijn oom Augustin della Faille, welke in 1838 in het huwelijk getreden was met Constance Geelhand.

De familie della Faille kwam in het bezit van het Groeningenhof in 1830, wanneer Jacques-Jean-Baptiste della Faille-Auvray dit goed aankocht voor zijn zoon Augustin.

Een blazoen in den muur der dienstgebouwen vermeldt dat de familie Van den Broeck, uit Reet, eigenares was van Groeningenhof in 1594. Enkele jaren tevoren, in 1578, was het kasteel verkocht geweest door Lucas Opmeer aan François Lopez Franco y Feo en Maria Franco, zijn huisvrouw.

Een oude prent, verschenen in het werk van baron J. Le Roy (Notitia Marchionatis Sacri Romani Imperii) laat toe na te gaan dat het huidig kasteel niettegenstaande menigvuldige verbouwingen nog werkelijk het oude kasteel van 1578 weergeeft. De onderverdeeling in drie naast elkander geplaatste gebouwen, de hooge toren waarin zich de trap bevindt, de dienst- en bijgebouwen met ingang, dit alles is nog als vroeger.

Het eigendom bevat prachtige gewassen en fruitboomen, een orangerie enz.; insgelijks een kapel, waar de bewoners nog regelmatig mis kunnen hooren. Een voorwaarde is hier echter aan verbonden, en wel een eigenaardige : ten minste

één persoon, wonende op het hof, moet wekelijks de mis bijwonen buiten het goed, te Kontich, te Waarloos of te Reet.

7.

Het Solhof.

Reeds bekend in 1414. Sol = (Middelnederlandsch) moeras, poel. In 1521 aangekocht door Joost van Buedeghem. In 1538 is Joost alias Klaas van den Wouwer er de eigenaar van. Deze veranderde de woning in een lusthof genaamd « 't hoff van Ysselaer ». Nadien vinden wij als eigenaars : Charles Micault (1555), Antonio del Rio (1561), Jeronimo del Rio (1563-1564), familie Panhuys (1579), familie Campomenoso (1614), kinderen de Grove (1754), Michel-André van Henexthoven (1780), Victor-Charles-Marie-Joseph baron van Ertborn (1837). Het Solhof is nu eigendom der familie de Borrekens-van Ertborn.

Baron van Ertborn vergrootte aanzienlijk het kasteel, dat nu nog de kenmerken draagt der lustwoningen uit de eerste helft der 19e eeuw; de witte kaleiing is minder gelukkig. Van de vroegere woning (wellicht 16e eeuw) bestaan nog enkel de torentjes op de hoeken der omheiningsgracht; zij moeten vroeger door een muur verbonden geweest zijn waarin in het midden de ingangspoort. Het centraal gedeelte van het domein heeft den vorm van een vierkant en is omgeven door lanen, waar wandelaars zijn toegelaten; het omvat niet minder dan 12,5 Ha. Gansch het domein begrepen tusschen de buitenste lanen is meer dan 20 Ha groot. Schoone wandelingen zijn hier te doen, met prachtige uitzichten op het eigendom.

In het kasteel bewaart men vele prachtige schilderijen. Baron van Ertborn schonk destijds aan de dorpskerk een aantal schilderwerken, thans nog in de sakristij bewaard,

tafereelen voorstellend uit het leven van Jozef (Oude Testament). Deze werken zijn afkomstig uit de slotkapel van het Solhof.

8.

Aartselaar.

Oppervlakte : 1093 Ha.

Bevolking : 3684 in 1942 en 324 in 1826.

Wapen : in blauw een Sint Leonardus van goud, vergezeld van twee schildjes; het rechter, van goud, beladen met een kruis van azuur; het linker, eveneens van goud, beladen met drie palen van azuur.

Het oudst bekend dokument betreffende Aartselaar dagteekent van 1307. Er is daarin sprake van de stichting der parochie Artselaer. Aards, genitief van persoonsnaam Ardo + laar, plaats waar hout mag geraapt of gehakt worden.

De heerlijkheid Aartselaar was een Brabantsch leengoed, in bezit van Antoon van Brabant in 1459. Adriaan Sanders was heer van Aartselaar in 1495. Ridder Karel Micault was heer van Oosterstein en Aartselaar in de jaren 1550; zijn grafsteen in de dorpskerk vermeldt zijn overlijden op 11 Mei 1559. Nadien ging de heerlijkheid over, door verkoop, aan Martin-Antonio del Rio, van Spaansche afkomst. Deze stierf op 17 Februari 1586 te Lissabon. In 1644 kocht Pascal-François van der Cruyce heel dit eigendom van den hertog van Brabant voor 19.900 gulden.

In 1590 werd Aartselaar als het ware overrompeld door de wolven.

De pastorij bevindt zich in een zijstraat van het Laar (Baron van Ertbornstraat), komende van het Solhof. Het is een elegante woning uit het einde der 16e eeuw, vroeger Wolfaartshof genaamd. Hoog, dubbel leien dak. In de geschiedenis van Aartselaar komt dit Wolfaartshof meermaals

voor, omdat er een garnizoen gelegerd was van een 50-tal soldaten, die zooveel last berokkenden aan de bewoners, dat deze zich in 1589 verplicht zagen de kerk in een verdedigingswerk te herscheppen, ten einde weerstand te kunnen bieden aan de gewelddaden der soldeniers. In deze pastorij, prachtig salon met schoorsteenmantel in schelpstijl; de muren zijn bekleed met doeken, als nabootsing van tapijtwerk bedoeld en diepe landschappen met ruïnes enz., met een zacht stemmig waas overgoten, voorstellend. Dit schilderwerk werd omstreeks 1745 door pastoor Karel van Aken uitgevoerd.

De kerk is architectonisch van weinig belang, doch zij bezit een kostbare relikwie van den H. Leonardus, haar in 1465 geschonken door Adriaan Sanders, die in 1495 binnen haar muren zijn laatste rustplaats vond. Verder is de kerk alleen merkwaardig door de prachtige kommuniebank, stijl Lod. XIV, en de beeldhouwwerken van het hoogaltaar. Ook de predikstoel van 1687 en de leuning van het doksaal in voornoemden stijl dienen vermeld.

De H. Leonardus was een der edellieden, die zich ten tijde van den Frankenkoning Hlodwig, op het einde der 5e eeuw, bekeerden. Hij trok zich later in de eenzaamheid terug nabij Limoges. Feest 6 November.

9.

Kapel van O. L. Vrouw te Aartselaar.

Kapellestraat, gehucht Sop.

In een verslag ter pastorij, dateerend van 1779, is de kapel vermeld.

Het huidig gebouw is een ruime kapel in neogotiek; boven het fraai altaar bevindt zich een zeer oud schilderij, een tafereel uit het leven van Maria voorstellend. Er is ook

een merkwaardig O. L. Vrouwbeeld, met Jezuskindje op den arm. De H. Sakramentsprocessie gaat tot aan deze kapel. Zij is geopend gedurende de Meimaand en in de week van St-Leonardusviering op 6 November.

10.

Kapel van St Leonardus te Aartselaar

Kapellestraat, gehucht Heiken. Deze kapel bestond reeds in 1779, daar zij in een kerkverslag van dat jaar vermeld is. Op een «caerte figuratieff» van 16... (?) staat de kapel er nog niet; men bemerkt een kapelletje aan een lindeboom met de vermelding : Sint Lenaertslinde. Het is op deze plaats dat Adriaan Sanders, heer van Kleidal, op 29 Juni 1495 den rechterarm van St Leonardus aan de geestelijkheid der parochie overhandigde. Hij had deze relikwie meegebracht uit Noblac in Frankrijk. Nadien werd deze heilige de patroon der dorpskerk; vermoedelijk moest O. L. Vrouw de plaats ruimen als beschermheilige vanwege den grooten toeloop van bedevaarders naar Sint Lenaart.

De achtkantige kapel is zeer eenvoudig en draagt op het altaar de beeltenis van den heilige. De St-Lenaartsprocessie gaat den eersten Zondag na 29 Juni tot aan deze kapel. Dien dag viert Aartselaar ook zijn kleine kermis en is de kapel geopend, wat ze ook is in de week van het oktaaf van het naamfeest (6 November).

11.

De windmolen van Aartselaar.

De molen op 't Heiken is een mooie houten graanmolen op zeskantig steenen torenkot en lagen wal. Hij staat bij

het Hof ten Brieze (thans Brikshoef); vandaar eertijds : molen ten Briezen.

De eigenaar-mulder, heer Constant Van den Dries, Reetschesteenweg 3, onderhoudt zijn molen bijzonder goed en liet hem in 1938 gedeeltelijk verdekkeren. Hij is fier op zijn bedrijf en houdt het flink staande tegen de gemechaniseerde mededinging.

Vermoedelijk werd de molen gebouwd in 1801; deze datum staat ook binnen op een balk. In November 1793 verzette Cornelius Spruyt, de mulder van den thans verdwenen Kleidalmolen, zich hardnekkig tegen de oprichting van een tweeden windmolen.

Met «Heikenkermis» vertelt men aan de kinderen te Aartselaar dat daar — op 't gehucht — ook een molen staat : men bedoelt hiermee den windmolen, wijl de kinderen aan een paardenmolen denken.

12.

Reet.

Oppervlakte : 947 Ha.

Bevolking : 3026 inwoners in 1942 en 1267 in 1826.

Wapen : rood met drie palen van goud en een schildhoofd van zilver.

Het woord beteekent wellicht «rijweg» (Middelnederlandsch : rede, verwant met het Engelsch road).

Stil dorp, ver van de groote verkeerswegen gelegen. Geen belangrijke historische feiten kwamen in zijn geschiedenis voor. Het was er niet te ongelukkiger om, meent Stockmans.

De parochie Reet werd gesticht in 1308-1309. De abdij van Lobbes benoemde den pastoor.

De zonder eenige versiering opgetrokken witsteenen gotische toren der St-Maria-Magdalenakerk dagteekent van de

15e eeuw, maar werd gerestaureerd in 1632. Hij heeft een achtkantige gebroken naald. Baksteenen middenbeuk en dwarsbeuk (met witsteenen banden) van 1656 en zijbeuken van 1833. Koor, sakristij en zijkapellen van omstreeks 1895. Niet-onverdienstelijke kruisweg van De Boeck en Van Wint uit Antwerpen (1893). In de sakristij, drie ivoren Christusbeelden der 17e eeuw. Merkwaardige ingemetste grafmonumenten der familie della Faille-van de Werve en van den Branden.

In 1424 was er sprake van een familie van Reeth. Reet maakte aanvankelijk met Waarloos één vierschaar uit. Van 1540 tot 1616 behoorden Reet en Waarloos tot de vierschaar van Kontich. In 1670 werden ze van elkaar gescheiden.

De heerlijkheid Reet, die deel uitmaakte van het Land van Mechelen, hoorde achtereenvolgens toe aan Huibrecht Welle (begin 16e eeuw), Frans Schot, kardinaal Granvelle (-Reet maakte het achtste en laatste kwartier uit van het graafschap Cantecroy-), Luc van Opmeer, Maximiliaan van der Gracht, de Renialme alias de Cordes (1641), Jakob de Raedt, de Groote, della Faille en van den Branden (1692).

Deze laatste familie bezat de heerlijkheid tot aan de Fransche overheersching en behield daarna nog een tijdlang het kasteel van Laar, dat door Jakob de Raedt in 1650 was opgericht. Cornelis-Jan-Maria van den Branden liet op het domein twee korintische triomfbogen bouwen en een stertuin aanleggen. Zoowel het boschpark als het thans nog gave kasteel met zijn gepatineerde tint zijn door breede grachten omgeven.

In 1635 betaalde men 18 gulden losprijs voor den pastoor, die door de Geuzen gevangen gehouden werd. Aan de kommunikanten op feestdagen werd te Reet destijds peperkoek uitgedeeld. Op het patronesfeest van St-Maria-Magdalena kwam er een speelman in de kerk.

In de streek wordt gezegd :

Heilig Reet,
Arm Rumst,
Hooveerdig Boom,
En 't Ras van Niel.

of ook wel «Rijk Reet».

13.

De Wilg.

Deze boom (salix) behoort in het plantenrijk tot den tak der zichtbaar bloeiende planten (phanerogamen), den ondertak der bedektzadigen (angiospermen), de klas der tweezaadlobbigen (dikotylen), de orde der bloemkroonloozen (apetalen), de onderorde der katjesdragers en de familie der wilgachtigen (salicaceeën).

Laat zich door stek gemakkelijk vermenigvuldigen. Is derhalve in onze Vlaamsche landschappen zeer verspreid. Stelt geen groote eischen wat den bodem betreft.

Wilgenhout is taai en daarom geschikt voor klompenvervaardiging. Jonge wilgscheuten (wilgenrijs) worden gebruikt voor oever- en dijkversterkingen, manden en vlechtwerk en zelfs als bindtouw voor rozenstruiken enz. De wilg kan tot 25 m. hoog worden, wordt echter gewoonlijk op 2 à 3 m. hoogte ingekort en vormt dan knotwilg; uit den knoest van den knotwilg schieten vele takken op; het middenhout verrot en vermolmt. Daarom zijn wilgen meestal hol en derhalve een geliefkoosde verblijfplaats voor koolmezen, ringmusschen en steenuilen. Wilgenhoutrupsen (cossus cossus L.) doorboren den stam. Soms groeien in dit vermolmd kern- of middenhout varens of een andere boom.

De wilg draagt zijn witte bloemen (katjes) rechtopstaande. Er zijn mannelijke en vrouwelijke boomen. De bloemen bevatten honigklieren om de insecten te lokken. De wilg

bloeit zeer vroeg, gewoonlijk reeds in Maart. Openspringer de doosvrucht.

Men onderscheidt bindwilg, schietwilg (waarvan men knotwilg maakt), kruipwilg, waterwilg, treurwilg enz.

14.

De Kanadapopulier

De populier (populus) behoort in het plantenrijk tot dezelfde familie als de wilg.

De populieren komen op alle gronden voor, mits voldoende vochtigheid vo rhanden zij. Er zijn verschillende soorten peppels; de meest voorkomende in onze gewesten is de Kanadeesche populier. De Italiaansche populier, de zwarte- en de witte- (of abeel) komen hier minder talrijk voor.

Vorm en eigenaardigheden van den kanada : hooge, betrekkelijk dunne stam; onderste helft donkergroen-bruin; bovenste helft lichtelijk grijs (doet denken aan een berk). Kegelvormige kruin. Bochtige takken. Men onderscheidt talrijke rassen van kanada's (waaronder vele bastaardkruisingen) of hooge standers, o.m. de marilandica's, de serotina's enz. Wortelscheuten worden als boompjes opgekweekt. Groeit zeer snel : na 25 à 30 jaar kan een kanada geoogst worden.

Bloeit in April. Plant zich normaal voort door windbestuiving, dus bevatten de bloemen (mannelijke en vrouwelijke katjes) geen honing om insecten te lokken. De bloemen verschijnen voor de bladeren. Bladsteel lang en samengedrukt :het blad puntig bochtig getand en het onderste deel bijna rond. De bladeren zijn steeds in beweging. Groeit tot aanzienlijke hoogten.

Saprijk hout, dienstig voor lucifers, voor houtsnijwerk en voor de vervaardiging van keukengerief, triplex en on-

derdeelen van vliegtuigen. In Zuid-Duitschland, dat dichte peppelbosschen heeft, wordt het vruchtpluis (vooral van de marilandica) als kapok gebruikt Deze boom wordt veel geplant op dijken, langs waterloopen en nabij hoeven (om als bliksemafleider te dienen), en ook in dreven.

De kruin is de woonplaats van koekoek, boomvalk, wielewaal en andere hoogvliegers.

15.

Het Park van Boom

Dit park kwam vooral tot stand dank zij Benjamin Haesaerts, schepen van Boom. en de geldelijke en technische hulp van het provinciebestuur.

In 1925 werd een intercommunale maatschappij, de «Boomsche Beekbosschentuinwijk», gesticht, met o.m. het tot stand brengen van dit park op haar programma. De provincie schoot 1.000.000 frank voor en de Mij $2\frac{1}{2}$ miljoen. Onteigeningen werden verricht voor rekening dezer maatschappij, die ook nog andere sociale doelen (woningzorg, gezondmaking van het noorden van Boom enz.) nastreefde. Bij haar vereffening zal de gemeente Boom over het park beschikken, indien zij elk jaar 20.000 fr. gedurende 20 jaar zal gestort hebben.

Het lagere deel van het park wordt ingenomen door een Franschen tuin, waar doorheen de Molenbeek vloeit. Zij sluit met vijvertjes aan bij de geometrische indeeling. Hier en daar tusschen de beplantingen, metselwerk en allegorische figuren. Komende van den Antwerpschen steenweg heeft men :

vooraan : in 't midden : de zegepraal (Ernest Wijnants), langs de straatzijde : het vooruitstreven (id.), langs de spoorwegzijde : het nadenken (id.),

verder in 't midden : moederweelde (Joris Minne),

verderop : langs de straatzijde : volksvrouw (E. Wijnants),
langs de spoorwegzijde : volksvrouw (Rik Wouters),
achteraan in 't midden : de solidariteit (Joris Minne).

Achter den Franschen tuin heeft men het grootste deel, het eigenlijke boschpark, waar benevens vele kanada's en beuken ook nog andere boomsoorten worden aangetroffen. Dit boschpark, dat langs de zuidzijde smal is, wordt noordwaarts steeds breeder en wordt gansch doorspoeld door de Molenbeek, waarop men schitterend geslaagde vijvertjes met eilandjes en verschillende watervalletjes heeft aangebracht. Het treffelijk uitzicht van dit alles, verhoogd door de sierlijk rustieke bruggetjes en open doorzichten naar buiten, waar zich nog sportvelden, de provinciale technische school en villa's bevinden, maakt van dit park een der schoonste landschappen in de provincie. Het is ruim 25 Ha groot en werd in 1928-29 aangelegd onder leiding van Paul Haesaerts.

16.

De Provinciale Technische School.

Tot de oprichting van deze school tusschen de Beukenlaan, de August Snieders- en Albrecht Rodenbachstraten werd besloten in 1925. Aangevangen in 1926 onder leiding van bouwmeesters Ernest Lamot en Kamiel Bal van Boom en geëindigd op het einde van 1930.

De voorziene oppervlakte bedraagt 1,5 Ha, waarvan nu ongeveer de helft bebouwd is; de achterzijde is nog weide.

Het gebouwenkompleks bestaat uit twee groote afdeelingen, gescheiden door een ruime binnenkoer : a) de lokalen voor praktische lessen (handwerk, machinezaal enz.); omvattende werkplaatsen van 60 × 30 m., een turnzaal en een refter en b) het hoofdgebouw met de lokalen voor theoretisch onderricht, o.m. begrijpende tien klassen van 8 × 9 m., een watertoren, een model- of tentoonstellingszaal, lokalen voor de

electrische bewerktuiging, bureelen, de feestzaal en een stortbadinrichting. De groote binnenkoer verhindert dat het lawaai der werkhuizen de theoretische lessen in het hoofdgebouw zou storen.

Metselwerk in grijze Boomsche klampsteen, verwerkt met tusschenvakken van witte kunststeen. Geluidwerende roosteringen in ijzerbeton. Keramiekvloeren en stalen deuren en ramen.

Er is geen internaat aan de inrichting verbonden; 's middags blijven echter vele leerlingen in de school eten. Er is een dagschool en een avond-nijverheidsschool.

De dagschool omvat twee afdeelingen : 1) de beroepsschool (3 studiejaren), welke volgende diploma's aflevert : pasweker, draaier, smid, electricien, meubelmaker, schrijnwerker, modelmaker; 2) de middelbare afdeeling (5 studiejaren), waar het diploma van werkplaatstechnicus, technisch teekenaar of electro-technicus kan behaald worden.

De avond-nijverheidsschool omvat : a) een voorbereidende afdeeling (2 studiejaren); b) technische afdeelingen, zooals bouwkunst, scheepsbouw, lasschers, werktuigkunde, electriciteit, radio-techniek; c) een normaal-afdeeling voor de vorming van technisch leeraar.

In totaal wordt de inrichting bezocht door een 700 leerlingen. Directeur is de heer Ingenieur M. Demey. Deze school bezit ruime werkplaatsen voor metaal- en houtbewerkers, een laboratorium voor electriciteit met hoogspanningskabien en hoogspanningszaal tot 300 K. V., een projectiezaal, teekenzalen met allerlei teekenmodellen, technisch studiebureau enz.

De inrichting bezit een eigen watertoren, die vroeger ook de omgeving bediende. De nieuwe toren achter de school bedient nu gansch de gemeente Boom.

17.

De H. Hartkerk te Boom.

Gebouwd in 1936-37, naar de plans van de Boomsche bouwmeesters Ernest Lamot en Kamiel Bal. Zij heeft een oppervlakte van 900 m2 en haar toren is 28 m. hoog.

De ontwerpers hebben zich misschien eenigszins geïnspireerd van de kerk der H. Drievuldigheid te Antwerpen-Berchem, Wapenstilstandlaan (arch. Van Meel).

Het geraamte van het bedehuis werd opgetrokken in ijzerbeton. In de kerk treft men gele parementsteen aan, geleverd door de fabriek «Het Sas» van Rijkevorsel. Voor de buitenconstructies werd Boomsche papesteen gebezigd. Vloer in eternit-granité. Altaren en kommuniebank in marmer. De ruimte binnen de zuilen (breedte van 16 m.) bevat 700 stoelen. Tusschen de zuilen en buitenmuren een vrije gang van 2 m. De zijaltaren dragen beelden van het H. Hart en van O. L. Vrouw. Er is nog geen orgel. Vensters in kathedraalglas. De op hout geschilderde kruisweg, uitgevoerd door den Boomschen kunstschilder Robert Lombaerts, verdient vermeld te worden.

18.

De nieuwe Rupelbrug te Boom.

Het plan deze brug te bouwen was reeds opgevat door koning Leopold II. Het is echter pas in 1937, tijdens de regeering van zijn tweeden opvolger, dat de grondvesten gelegd werden van dit kunstwerk, waarvoor reeds 35 jaar geleden plans bestonden.

Na ongeveer drie jaar dapper werken en met aanwending van alles wat moderne techniek vermag, bracht de firma Maurits Delens A.I.G. van Gent haar reuzentaak tot een goed einde : een brug, 200 m. lang, 20 m. breed en 11 m. 70 boven het laagste waterpeil.

Vier pijlers, twee enkele en twee dubbele, dragen het stalen gevaarte en rusten zelf op palen in ijzerbeton, 11 m. lang en 3 tot 6 ton wegend. Een drijfhamer van 6 tot 8 ton beukte op deze gevaarten tot ze in passende houding rotsvaste stevigheid verzekerden. Hierna werden de koppen onderling verbonden, verder met ijzer bewapend en de hoogte ingewerkt.

Midden in het stroomende water ging het werk door achter stalen damplaten, 22 m. lang, 1 ton zwaar, waterdicht ineensluitend.

De grondwerken deden ongeveer 315.000 m3 aarde verzetten; de bewapening der twee enkele pijlers vergde 14 ton zacht gewalst staal, 1216 m3 beton, bekleed met 130 m3 hardsteen en 190 m3 speciale baksteen.

De bovenbouw der brug wordt gedragen door stalen gevaarten elk 90 tot 100 ton wegend en met duizenden klinkbouten samengeklonken. In de dubbele pijlers gaan de electrisch gedreven machines schuil, waarmee de twee beweegbare vleugels der brug op- en neerwaarts bewegen. Deze zijn elk 13 m. lang en 22 m. breed.

Op 8 Juli 1939 huldigde de koning plechtig de nieuwe brug in, zooals op een bronzen plaat te lezen staat. Op 18 Mei 1940, te 10 u. 45 's morgens sprongen beide enkele pijlers uiteen, bij den aftocht der troepen. Meer dan 120 m. lengte lag ellendig in het water. Tusschen Oktober 1940 en April 1941 gingen de opruimingswerken door, waarna de firma Delens van Gent de herstelling aanvatte en in recordtempo de bedrijvigheid doorzettend, het verkeer weer kon toelaten op 24 September 1941. Op 1 Oktober was ook het voetgangerspad weer gansch in orde.

19.

De Rupel.

In de 12e eeuw : Rupera (=Kelt. rupp-ara : het machtige en onstuimige water ?).

Deze rivier is slechts 12 Km. lang en heeft geen bron. Zij ontstaat uit de samenvloeiing van Nete en Dijle te Rumst. Verder neemt zij nog de Vliet (uit Klein-Brabant) en enkele beken op. Zij staat in verbinding met het zeekanaal Willebroek-Brussel. Haar gebied strekt zich uit over meer dan 600.000 Ha (Brabant en een groot deel der Kempen).

Haar diepte bedraagt te Boom 3,60 m. en aan de monding in de Schelde 6,90 m. Bij vloed stijgt haar water ong. 3 meter en vermeerdert haar breedte van 100 tot 230 meter. Het kanaal naar Brussel heeft een diepte van 6,50 m.

De Rupel vormt de grens tusschen de arrondissementen Antwerpen en Mechelen.

De monding van de Rupel wordt door de schippers het «Wiel» genaamd. Deze monding werd versmald door den nieuwen dijk langs den zuidelijken oever, waarover het Jan Hammeneckerpad van den Vlaamschen Toeristenbond gaat, en die in 1891 daar werd opgeworpen om de strooming te versterken en het verzanden te voorkomen. Tweehonderd meter stroomaf de zuidelijke aanlegplaats van het veer Schelle (Tolhuis)-Wintam ontmoet men den ouden dijk. De geul tusschen beide dijken werd volgespoten met baggerzand.

20.

De oude Rupelbrug.

Sinds 1561, wanneer de vaart Brussel-Rupel in dienst kwam, bestond er tusschen Boom en Willebroek een veerdienst.

Rond 1828 werd voor het eerst gewaagd van het leggen eener brug. Tusschen de jaren 1837 en 1839 volgden de eerste stappen, waarbij het provinciebestuur vooreerst weigerde en er later in toestemde steungeld beschikbaar te

stellen om het kapitaal te vormen van een PRIVAATONDERNEMING, belast met het inrichten en verder verzekeren van een OPENBAREN dienst! Na koninklijke besluiten en nadat het werk 15 Mei 1850 reeds aangevat was, legde de goeverneur den eersten steen op 21 Juli 1851. De stelling waarop het voorname gezelschap prijkte, moet niet al te stevig geweest zijn, want...... de plechtigheid ontaardde plots in een slijkbad!

De bouw dezer brug gold als een der belangrijkste werken alsdan in België uitgevoerd. De uitbating begon in 1852, nadat op 23 Januari een koninklijk besluit het recht toekende om tol te heffen op al wie de brug benuttigde. Op 25 Januari 1853 werd ze officieel ingewijd. Ontwerpers : Ingenieur Ch. Tossyn en Ferd. Pauwels.

In 1873 zette het offensief in om dien tol te doen afschaffen. Pers en parlement lieten er zich sindsdien geregeld mee in maar alles bleef vruchteloos. De maatschappij «Veuve Van Enschodt» bleef haar winsten vlijtig opstrijken. Het stichtingskapitaal bedroeg voor een half miljoen aandeelen. In 1930 was het boni 200.000 frank.

In den winter 1911-1912 en opnieuw in 1935 liep een schip tegen een der pijlers en havende de brug zeer zwaar.

De brug was eerst 235 m. lang en 4 m. 60 breed. Tijdens de herstellingswerken in 1935 werd het landhoofd op Klein-Willebroek 25 m. vooruitgebracht.

Het vast gedeelte der brug rust op zes pijlers, het draaiend gedeelte zwaait op eigen breeder bazis. Deze laatste werd door de genietroepen opgeblazen in 1914 en opnieuw in 1940.

Het Staatsblad van 18 Juni 1931 regelde voor 't laatst — gelukkig — bij koninklijk besluit het bedrag der zoo gehate tolgelden. Sinds 1942 verstreek de uitbatingstermijn der maatschappij, gesticht voor negentig jaar, en viel het officieel recht tot heffing der tolgelden weg. Het was een der

laatste tolbruggen (en zeker de voornaamste) in ons land.

Wanneer de nieuwe brug in dienst kwam, op de groote laan Brussel-Antwerpen, ging de mare dat de oude brug ofwel naar Rumst ofwel naar Niel-Hellegat zou verhuizen......

Ondertusschen verzekert ze rustig het plaatselijk verkeer.

21.

De Kerk van Boom

Patronen : O. L. Vrouw en de H. Rochus.

De kerk van Boom werd van de kerk van Kontich afgescheiden op een niet nader te bepalen datum. Mogelijk geschiedde zulks wanneer Arnout Berthout beslag legde op onze gewesten.

Vanaf 1300 bestond hier een kerk. De parochie wordt genoemd Arbor, ad arborem, Boom, ten boome, bij verkorting van Diva Virgo ad Arborem, O. L. Vrouw ten boom.

In de 17e eeuw schrijven de pastoors der parochie onder hun naam; past. van O. L. Vrouw van Naamloozen Boome. (Zie hiervoor op de dekenij het koorboek in 1629 aangekocht door pastoor Struelens, die van deur tot deur daartoe bedelde).

Omdat de vroegere kerk, - deze stond midden de huidige Groote Markt, - te klein was en ook erg bouwvallig, besloot de geestelijkheid een nieuwe te bouwen. In 1848 ondernomen, kwamen de werken klaar in 1850. De plechtige inwijding greep plaats op 3 December 1855. De heer Drossaard van Tienen leidde de bouwwerken van het gasthuis tot aller bevrediging en vroeg daarvoor geen vergoeding. Daarom kreeg hij ook de leiding der werken aan de nieuwe kerk.

Het neogotisch gebouw heeft drie beuken en een zeer

breeden kruisbeuk. Als materialen gebruikte men Boomsche steen met inwerking van arduin en witte steen.

De kerk is 70 m. lang, 34 m. breed in den kruisbeuk. De toren is 75 m. hoog en bewaart nog de spil van den vroegeren kerktoren. De kerk bezit zes altaren en een zevende voortkomend uit de oude kerk, sindsdien herschilderd en herplaatst naast de doopvont. Het neogotisch eiken koorgestoelte werd vervaardigd door schrijnwerker Van Halle, van Antwerpen, rond 1850. De gestoelten voor kerkmeesters en armmeesters aan beide zijden in den kruisbeuk, komen uit de oude kerk maar werden door Van Halle hersteld en bijgewerkt.

De predikstoel met zeskantige kuip draagt vijf in eikenhout gesneden paneelen, tafereelen uit het leven van den Zaligmaker, werk van H. Van Ockerhout, Antwerpen. De schrijnwerkerij leverde Van Halle. Onder de kuip een zittende figuur, de H. Kerk voorstellend, dragend de pauselijke kroon en den herdersstaf met kruis. Alles geleverd en geplaatst in 1859.

Zes neogotische eiken biechtstoelen uit 1854. In de gang nabij de zijkoren staan nog andere biechtstoelen herkomstig uit de oude kerk.

Het triomfkruis, boven den ingang van het koor, werk van Van Ockerhout en Van Halle, werd geplaatst in 1867. Het orgel vervaardigd door de firma Stevens van Duffel, werd ingewijd in 1902. Het heeft drie klavieren en 36 spelen.

De doopvont komt nog uit de oude kerk. Het is een ruime kuip op sierlijken voet, alles in gevlamd marmer onder geelkoperen Dinantsche kap.

SCHILDERIJEN

Boven het hoofdaltaar.

Midden : Maria's Hemelvaart. Dit doek draagt als opschrift : Aan Boom, mijn geboorteplaats. C. H. Wauters, 1852.

Links «De vlucht naar Egypte» en rechts «Aanbidding der Herders», van denzelfden kunstenaar.

In den kruisbeuk.

Epistelkant : Maria's Hemelvaart, door J. Van Hoeck (1600-1650).

Evangeliekant : O. L. V. van Boom, door Peeter Weleman (1616).

In de zijbeuken.

Epistelkant : altaar van St-Rochus.

Rechts : de oude Simeon draagt Jezus.

Links : Jezus bij de schriftgeleerden.

Evangeliekant : altaar aan O. L. V.

Rechts : boodschap van den engel aan Maria.

Links : aanbidding der herders.

In de sakristij (ingang, de deur rechts in het hooge koor).

1. Christus in Gethsemani door een engel gesterkt.
2. Christus van het kruis genomen, door Maria en Joannes gesteund.
3. Ecce Homo.
4. Jezus aan het kruis.
5. Mater Dolorosa.

Al deze schilderstukken zijn oud en prachtig werk, komen uit de oude kerk, maar elke aanwijzing omtrent herkomst ontbreekt.

De kerk bezit 43 groote beelden, opgesteld, deels tegen de muren, deels tegen de zuilen. Beeldhouwer De Cuyper van Antwerpen leverde deelen dezer beelden tusschen 1851 en 1872.

De geschilderde ramen, 39 in getal, geleverd door het huis Richard Berns werden geplaatst tusschen 1867 en 1872.

In de 17e eeuw spreken de landdekens in hun verslagen bij kerkvisiet met uitzonderlijken eerbied over het wonderdadig Mariabeeld te Boom onder grooten toeloop van volk vereerd.

Volgens een heel oude overlevering dreef dit beeld in de Rupel en spoelde hier aan. Opgevischt, werd het in de kerk geplaatst, in groote vereering gehouden en bezorgde verbazende weldaden. Dit beeld verving het vroegere steenen beeldje van O. L. Vrouw ten Boom, vermoedelijk door de beeldstormers verbrijzeld. Het beeld is uit wilgenhout gesneden door een zeer knap kunstenaar uit de 15e eeuw. Het is 75 cm. hoog. Maria draagt het Kindje op den linkerarm. Jezus houdt de rechterhand, twee vingers opgestoken, zegenend vóór zich uit. Maria omknelt den staf met volle hand — een kenmerk van beelden uit de 14e en 15e eeuw. Eerst geschilderd werd het beeld later bekleed met kostbaar gewaad en in prachtigen mantel gehuld. Een kleiner beeld, «wordende gebruikt in de maandelijksche processie» (kerkrekening 1781), waarschijnlijk door denzelfden kunstenaar vervaardigd, wordt ook in de kerk vereerd.

Maria's eeredienst kende alhier zulke uitbreiding, dat pastoor Struelens in 1616 een groot schilderij liet maken, waarop O. L. V. van Boom stond afgebeeld, geplaatst tegen een boomstam. Aan de takken hangen de breukbanden, dankbaar aandenken aan de bekomen weldaden. Rondom scharen zich zieken en bedelaars. Pastoor Struelens knielt op een bidstoel, de handen samengevouwen. Op een der bladzijden van het vóór hem openliggend boek staat te lezen : «Peter Weleman fecit 1616. Boom».

Het belang der bedevaart moge blijken uit de aanzienlijke ontvangsten bij den «offer generael bij de beganckenisse van onze Lieve Vrouw Hemelvaert», welke buiten de kerk ook twee kapellen bezocht, de eene in de O. L. Vrouwstraat, de andere in de Vrijheidstraat.

In 1923 kwam de Maria-omgang tot stand. Deze gaat in vredestijd door den Zondag in het oktaaf van O. L. V. Hemelvaart. Dien dag krioelt Boom van pelgrims.

In den kruisbeuk rechts staat een heerlijk gewrocht in

kunstig smeedwerk. De Boomsche kunstsmid Edward Roothooft vervaardigde met eenig kunnen en grenzenlooze toewijding voor O. L. Vrouw van Lourdes een voetstuk, een lustprieel met klimrozen, een achtergrond met druivenranken en trossen, een afsluiting, alles in gesmeed ijzer. Het geheel doet majestatisch aan en het detail mag echt verbluffend heeten voor wie weet uit welke weerbarstige grondstof dit meesterwerk werd te voorschijn getooverd, met behulp van stalen spieren, gloeiend vuur, nooit volprezen uithoudingsvermogen en, naar Vlaamschen trant, gedegen kunstbezieling.

22.

Boom.

Oppervlakte : 736 Ha.

Bevolking : 19.311 inwoners in 1942 en 7250 in 1841.

Hoogte : 10 m. aan de onderste trede der kerkdeur.

Wapen : in zilver de Heilige Maagd met het Kind, staande vóór een boom, alles in natuurlijke kleur.

Vóór de 12e eeuw maakte ons grondgebied deel uit van het uitgestrekte land van Kontich, in de 7e eeuw door de H. Reinhilde aan de abdij van Lobbes geschonken. De «Brabantsche Yeesten» gewagen van de groote bezittingen van Arnout Berthout, heer van Grimbergen (+1145), en noemen hem heer

...... van Rumpst met gewelt
al tot Antwerpen op der Scelt.

Van de 12e tot de 17e eeuw hoorde Boom onder het Land van Rumst. In 1645 verleende Jan-Baptist de la Baume het eerste schepenzegel aan de Boomenaren, dragend afbeelding van het plaatselijk wonderdadig Mariabeeld, vóór een boom opgesteld.

In 1663 kocht Joris Bosschaert de heerlijkheid van Boom, voor de som van 54.000 gulden van den heer van Rumst. De heer van Boom bouwde een fraai kasteel op de plaats waar thans de kerk staat en voltooide het in 1671.

De Fransche overheersching schafte alle heerlijke rechten af in gansch het land. De familie Aerts, toenmaals in bezit van het kasteel, verkocht het aan brouwer Van Damme en vestigde zich te Brussel. Als pakhuis diende het tot in 1848, wanneer het door de kerkfabriek werd aangekocht en afgebroken om de huidige kerk te bouwen.

Ter plaatse geraakten alle oude bescheiden treurig vernield, omdat onze gewesten bestendig in beroering bleven, vooral sinds in 1561 de vaart Brussel-Rupel voltooid geraakte.

Rond het sas te Klein-Willebroek werd een fort gebouwd, dat aanhangers van Oranje, Oostenrijkers en Spanjaarden om de beurt bestormden en na inname verder uitbouwden. Deze soldeniers staken geregeld de Rupel over op hun plundertochten en verplichten de burgers het puin hunner huizen en kerk over de rivier te vervoeren om de gehavende verschansingen te herstellen. Met al die ellende was de bevolking erg gedund en leefde in kelders onder nooddaken. Wolven maakten de streek onveilig. Wat aan de verdelgingsfurie der karwaten mocht ontkomen, viel twee eeuwen later de sansculotten ten prooi. Dezen hielden hier leelijk huis, om zich te wreken op de dappere brigands die onder de leiding stonden van den onversaagden vrederechter Melchior Quarteer.

Steennijverheid, scheepsbouw en metaalconstructies.

23.

De Bloemmolens Rypens te Boom

Gesticht in 1881. Zij omvatten bloem-, maïs- en oliemo-

lens. In normalen tijd werkt er een personeel van ca 150 man. Per 24 uur worden er bewerkt 1200 zakken graan, die 480 zakken bloem van 100 kg. elk geven, alsook maïs waaruit maïsmeel en maïsolie vervaardigd worden.

24.

Van Klei tot Steen

LIGGING EN VORMING.

Van Rumst tot Niel valt de schrille tegenstelling op tusschen beide oevers van de Rupel : in zuidelijke richting, landbouw en groen der gedijende boomen, op den rechteroever, alle schakeeringen van rood, onder de hoede van heele drommen walmende schouwpijpen. Hier bloeit de steennijverheid over een afstand van ongeveer 12 Km en op een diepte van 1 tot 2 Km, zoodat 500 tot 600 Ha voor de uitbating in aanmerking komen.

De Rupelgrond behoort tot de tertiaire groep in de oligocene terreinen van ons land, waarvan de laag tot in Noord-Duitschland doorloopt.

Wanneer de zee naar 't westen terugvloeide, liet zij dikke lagen bezinksel achter, waarvan deze met zand en klei hier enkel hoeven vermeld. Deze klei ligt in deinende lagen opeen, grijze, zandachtige en donkere, op plaatsen tusschen 12 en 22 m. dik boven het waterpeil. Onder de humusaarde liggen 3 tot 5 m. zavel boven de klei, waarin gewoonlijk keien voorkomen op vier lagen, elders slechts op twee. Door verharden, na verbinding van kalk en klei, ontstaan deze soms holle keien, met bruinachtige glanzende binnenwanden en kristalhelder water bevattend. De klei is zeer kneedbaar en ook smeltbaar; ze is wit in zuiveren staat, maar in onze gewesten kreeg ze haar tint door de ontbinding der planten, weleer met haar meegesleept.

GESCHIEDENIS.

De nijverheid der steenbakkerij danken wij aan de stichters der Sint-Bernardusabdij te Hemiksem, wanneer deze, rond 1235, de hand aan het werk sloegen om hun klooster te bouwen.

De leenboeken der 15e en 16e eeuw, bewaard in het archief van het aartsbisdom te Mechelen, gewagen van kalkovens welke sinds lang in onze streek werden gestookt. Dit bedrijf is stilaan, maar totaal verzwonden.

Een eeuw lang bleef het vervaardigen van baksteen uitsluitend onder het beheer der abdij. Ze leverde toen steenen van veel grooter formaat dan gewoonlijk alhier gebruikt. De benaming «papesteen» herinnert nog aan den tijd der pioniers.

Op het einde der 14e eeuw nam de steennijverheid immer meer uitbreiding, vooral sinds aanhoudend nieuwe bedrijven langs de Rupel tot stand kwamen. Groote bestellingen stroomden binnen na den brand van Antwerpen in 1546, wanneer het magistraat uitvaardigde dat houten huizen voortaan door steenen dienden vervangen. De vaart naar Brussel opende steeds meer afzetgebieden.

Omdat er geen voldoende hout ter plaatse werd gevonden, stookte men dé ovens met turf uit Zeeland, tot in 1832 de nieuwe vaart naar Charleroi steenkool bracht in gunstige voorwaarden.

Tusschen de jaren 1245 en 1868 bleef de uitbating onveranderd. In Hemiksem kwam toen de eerste oven met loopend vuur of «ringoven», samen met nieuwe machines om steen te vervaardigen tot stand. Dertig jaar later sloot de firma Landuyt van Terhagen bij de nieuwe richting aan en leverde zelf in 1911 de eerste kleibaggers. Sindsdien vond deze technische verbetering algemeen ingang, zoodat de mechanisatie volkomen mag heeten. De productiemogelijkheden werden op deze wijze aanzienlijk uitgebreid. In

1938 waren er ongeveer 50 bedrijven waarvan 8 handsteenbakkerijen, 40 mechanische en 12 gemengde, met 5000 tot 6000 arbeiders, waarvan 5% vrouwen.

Van Niel tot Rumst telt men ongeveer 80 ringovens.

UITBATING

Om van klei tot gebakken staat te komen, maakt de steen vijf opeenvolgende bewerkingen door :

1. Steken of uitdelven der klei,
2. Verwinteren of kneden,
3. Vormen van den steen,
4. Drogen,
5. Bakken.

1. — STEKEN

Gedurende den winter wordt de klei gestoken met houten of stalen spade, na elken steek in 't water gedompeld om aankleven der aarde te beletten. De baggers schaften dien moeizamen arbeid af.

2. — VERWINTEREN OF KNEDEN

Eens gestoken blijft de klei op een hoop liggen, wordt zoo noodig met water besproeid en gedurende de heete zomerdagen afgedekt. Aldus stijgt de kneedbaarheid der grondstof. In den machinalen pletmolen, «koller» geheeten, doorkneden logge wielen van 5 tot 6 ton in volle vaart de klei, zoodat thans op enkele stonden geschiedt wat vroeger maanden vergde.

3. — VORMEN VAN DEN STEEN

a) Handarbeid. — Op de «plaats» gebracht door middel van een spoorwagentje, belandt de klei op de tafel van den steenmaker. Naast een waterbak met vrijver beschikt deze over een bak met fijn zand, bestemd om den gevormden steen te bestrooien en om den steenvormer in onder te dompelen ten einde aankleven der klei te voorkomen. Een

klomp klei vaardig van den voorraad gescheiden, smakt de ploegbaas in den vorm voor zich geplaatst, vrijft er vlug met den stamper over om de bovenzijde glad te maken en even snel grijpen een paar jonge handen den gevulden vorm, om den inhoud enkele stappen verder behendig neer te leggen. In volle vaart wordt de vorm gereinigd, in den zandbak ondergedompeld enz., want twee jonge «afdragers» moeten zich terdege inspannen om bij te blijven. Ruim 10.000 steenen liggen na 9 uur arbeid op de droogplaats.

b) Mechanische bewerking. — Door de baggers losgemaakt, valt de klei in wagentjes op spoor, die ze tot in den «koller» vervoeren. Na die eerste bewerking zakt de klei in den kneder en mondt uit in een doorloopende massa op de snijtafel, waar een raam op passende afstanden met draden bespannen op en neer beweegt om den steen te snijden. Kloeke mannen staan aan beide zijden paraat om de klompen aan te vatten en op wagentjes te plaatsen.

4. — DROGEN

Eens de wagentjes gevuld, begint de tocht naar de droogloodsen. Hier wordt de lading «gegamd», d.i. volgens de regels der kunst opgestapeld om normaal te drogen.

Het handwerk wordt volgens het weder vroeger of later op zijn kant getrokken en later weer «gewend». Eens voldoende verhard, na een paar dagen, voeren kruiers de steenen in de droogloodsen, waar ze in stapels «gammen» verder verdampen en voor den oven klaarkomen.

5. — BAKKEN

Deze bewerking geschiedt in ovens, ommuurde beluiken.

a) Houtovens. — Deze zijn de kleinste en dienen nog steeds, omdat «fijn goed» als pannen en plaveien, in zulke ovens samen met steen gebakken worden. Door afdekking kan het baksel blauw gekleurd worden.

Vanwaar de schoone roode kleur van den Boomschen steen?

Naast talrijke andere scheikundige stoffen bevat de klei hier ook 7,70% ijzerperoxyde en 't is aan deze peroxyde dat het baksel zijn schoone roode tint dankt.

b) Klampoven. — Deze is grooter. Bij het vullen wordt steenkool tusschen de steenlagen gelegd, zoodat deze oven, eens ontstoken langs den ovenmond geleidelijk uitbrandt. Het bakken en afkoelen duurt gewoonlijk zes weken. De uitwasemingen van zulke ovens vermengen zich met de benedenlucht en maken deze bevangend vooral voor wie vreemd is in de streek.

c) Ringoven. — Deze brandt gansch het seizoen door, zoover de voorraad strekt. Afdeeling na afdeeling van dezen ellipsvormigen bouw wordt gevuld, gebakken en weer leeggehaald. Terwijl op een plaats steen wordt «ingezet», bakt deze reeds daarnaast om zoohaast mogelijk na voldoende afkoeling naar de stapelplaats te worden vervoerd. Boven op den oven staan klokken over openingen waarlangs de stoker kolen toevoegt en den gang der bewerkingen dag en nacht volgt. Een machtige schouwpijp zuigt rook en gassen de ruimte in. Door opening en sluiting van luchtkleppen regelt men den gang van het loopend vuur.

De steen bakt op een temperatuur van 900°.

STEENSOORTEN

1. Papesteen, gebakken in houtovens, dient voor gevels en versiering.

2. Klampsteen, gebakken in klampovens zooals hooger beschreven.

3. Klinkerd is een keur van klampsteen, vooral gewaardeerd voor kleur en weerstandsvermogen : 4200 Kg. per cm2.

4. Machinesteen.

PRODUCTIE

Deze wordt voor gansch de streek en per jaar geschat op anderhalf miljard, waarbij nog 25 tot 35 miljoen handsteenen komen. Ee nnormale uitbating vervaardigt per jaar 55 miljoen steenen. Een moderne machine met drie monden levert per dag gemiddeld 180.000 tot 200.000 stuks.

Eén man stak vroeger gedurende den winter voldoende klei om 400.000 steenen te maken. Door het invoeren der baggers viel dan werk weg voor 4375 werklieden.

UITVOER

De voornaamste afnemers van Boomsche steen waren Nederland, Engeland en een poos ook de Vereenigde Staten; de leveringen aan Duitschland namen geleidelijk af.

In 1938 : Nederland 562.438 ton
Engeland 445.458 ton
Ver. Staten 77.354 ton
Frankrijk 15.096 ton
Duitschland 5.539 ton

25.

Klein Willebroek met het Sashuis

Van het oogenblik af dat in de 16e eeuw het kanaal Brussel-Willebroek gegraven werd, kreeg Klein-Willebroek een bijzondere beteekenis. Immers daar mondde het kanaal door middel van een sas in de Rupel uit en het gehucht werd dan ook een pleisterplaats voor de schippers, wat vanzelfsprekend een zekeren ekonomischen bloei medebracht.

Na het graven van het kanaal werd al heel vlug een versterking opgericht. Van die sterkte is echter niets meer overgebleven, daar in 1830 een nieuw sas werd gebouwd, juist op de plaats van het fort.

Het sashuis werd in 1605 in renaissancestijl opgetrokken. Van de oorspronkelijke schoonheid is niet veel meer te bespeuren, maar toch is er van binnen nog menig staaltje van sierlijke architectuur te bewonderen. Het was mede getuige van vele wisselvalligheden onzer geschiedenis (*)

(*) Zie ook artikel 22.

Zoo bood er een groep Boeren in 1798 heldhaftig tegenstand aan de oprukkende Franschen. Wanneer deze echter het sashuis in brand schoten, moesten de moedige jongens de wijk nemen en een dozijn dooden achterlaten. Zoo speelde Klein-Willebroek ook zijn rol in den dapperen Boerenkrijg, die in Klein-Brabant zoo kundig geleid werd door den koenen Rolier van Willebroek.

Langzamerhand heeft Klein-Willebroek zijn beteekenis als verkeersknooppunt verloren. Sedert het openstellen van de vaart lag het op een van de belangrijkste verkeersaders der Nederlanden, den waterweg Brussel-Antwerpen. Er bestonden geregelde bootdiensten tusschen deze twee hoofdsteden van Brabant. Ook wanneer later het gedeelte Boom-Antwerpen per postkoets werd afgelegd, moesten de reizigers toch nog eerst Klein-Willebroek aandoen. Bovendien was de veerdienst Klein-Willebroek Boom de eenige werkelijke verbinding met de Rupelstreek en dus ook met het Antwerpsche. In 1852 werd echter de voor dien tijd merkwaardige verkeersbrug over de Rupel opengesteld en daarmee het natuurlijke oponthoud te Klein-Willebroek uitgeschakeld. Ook de waterweg had voor het reizigersverkeer geen zin meer, vermits het spoor voor een heel wat vlugger en degelijker vervoer kon zorgen. Klein-Willebroek is nu een verlaten uithoek, want ook zijn sas werd gedeeltelijk buiten dienst gesteld sedert een nieuwe vaartarm Willebroek met het sas van Wintam verbindt.

26.

Terhagen

Oppervlakte : 195 Ha.
Bevolking : 3948 inwoners in 1942 en 2550 in 1890.
Ter Hagen : op de beboschte plaats (hage), waar te rooien perceelen aan inwoners werden afgestaan.

Deze gemeente leeft hoofdzakelijk van de steenindustrie, die langs den ganschen noordelijken oever van de Rupel verspreid is. Het gehucht Terhagen werd ingevolge de wet van 21 December 1874 van Rumst afgescheiden. Onbelangrijke neogotische dorpskerk van 1884 (naar den trant der kerken van de 13e eeuw).

27.

Rumst.

Oppervlakte : 832 Ha.
Bevolking : 5496 inwoners in 1942 en 2233 in 1840.
Hoogste punt : 32 m.
Wapen : rood met een dwarsbalk van zilver van boven vergezeld van een gouden barensteel met vijf hangers.

1150 Rumesta = verzamelvorm (op st) van Middelnederlandsch ruum, d.i. ruim; dus ruime, uitgestrekte open grond, d.w.z. woeste doch niet beboschte grond.

Dat Rumst een Romeinsche nederzetting (op het «Molenveld») heeft gekend, staat vast. De begraafplaats op den Kattenberg, de Romeinsche heirbaan Assche-Rumst en de vele Romeinsche voorwerpen, die er werden ontdekt, zijn hiervan verdere bewijzen. De twee voornaamste voorwerpen zijn een bronzen offerhand, versierd met allerlei symbolen (museum van het Jubelpark te Brussel) en een tegula met de initialen C G P F (Classis Germanica Pia Fidelis), wat laat veronderstellen dat een afdeeling der vloot te Rumst was gevestigd.

Dank zij haar bevoorrechte ligging, aan den samenloop van verschillende rivieren, werd deze nederzetting spoedig een bloeiende villa. In 837 werd zij verwoest door de Noormannen. Later zien wij te Rumst een heerlijkheid ontstaan, met de Berthouts, heeren van Grimbergen, als eigenaars. Ze hadden er een kasteel.

Later werden de dorpen Rumst, Boom, Willebroek, Ruisbroek en Heindonk afgescheiden van het Land van Grimbergen tot een afzonderlijke heerlijkheid, het Land van Rumst, met als eersten heer Filips van Vianden (1290).

Rumst werd nog tweemaal verwoest : in 1542 door de benden van Maarten van Rossum en in 1576 onder het bestuur van Don Juan.

Na aan verschillende families te hebben toebehoord, o.m. de huizen Luxemburg en Nassau (waaronder den Zwijger), Schetz, de Le Beaune en de Ligne, werd het Land van Rumst verbrokkeld in de tweede helft der 17e eeuw. Terhagen werd afgescheiden in 1874.

Zooals in de andere gemeenten der Rupelstreek neemt de steennijverheid een bijzondere plaats in. De steenbakkerijen, die gansch het westelijk deel der gemeente beslaan, bieden werkgelegenheid aan honderden personen.

De laatste jaren vóór den oorlog legden de landbouwers zich meer en meer toe op de groententeelt, bijzonder onder glas, voor de markt van Mechelen. Als belangrijke bedrijven vinden wij er nog een scheepstimmerwerf, een pottenfabriek, de Antwerpsche Waterwerken (zie afzonderlijk artikel) en een pantoffelfabriek.

De neogotische Sint-Pieterskerk van 1862-1865, vervangt een oude kerk, wier grondvesten opgevuld waren met tegulae van de Romeinsche nederzetting. De mooie predikstoel werd evenals een paar schilderijen — «Overhandiging der Sleutels» van Swerts (1841) en de «Wonderbare Vischvangst», kopie naar Rubens — in de nieuwe kerk overgeplaatst. De andere meubelen, o.a. de kommuniebank, werden overgebracht naar het Vleeschhuis te Antwerpen.

28.

De Nete.

Nete (726 : Hnita; 1008 : Nita) beteekent misschien : de

blanke, de glanzende, de heldere.

De Nete, juister gezegd de Beneden-Nete, wordt gevormd door de samenvloeiing der Groote en Kleine Nete te Lier. De Groote Nete ontspringt te Hechtel in Limburg, heeft een lengte van 44 Km. en is bevaarbaar van de versperring van Oosterloo af. De Kleine Nete ontspringt te Retie en wordt buiten Lier om door een kanaal met de Groote Nete verbonden.

De Beneden-Nete, van Lier tot Rumst, heeft een lengte van 15 Km. De samenvloeiing van Nete en Dijle vormt de Rupel. Twee bruggen, te Duffel en te Walem, en twee spoorbruggen te Duffel verbinden beide oevers.

29.

Kasteel Tiburs te Rumst.

Dit kasteel ligt in een thans verwaarloosd domein dat zich uitstrekt tusschen den steenweg Rumst-Duffel en een bocht van de Nete. Het is omgeven door een breede gracht. Het witte eenvoudige gebouw heeft het uitzicht van de landelijke heerenhuizen van het begin der 19e eeuw. Eigenaar : h. De Meester.

30.

De Lazaruskapel te Rumst.

In de Middeleeuwen en voornamelijk sinds de kruistochten heerschte in onze gewesten de droeve kwaal der melaatschheid. Pieter van den Cruyce, mogelijk een Rumstenaar, had dienst genomen onder Karel den Stoute en was met de kwaal besmet geworden. Terug te Rumst en veroordeeld tot de afzondering, deed hij in de tweede helft der 15e eeuw een leprozenhuis en kapel bouwen op het grond-

gebied van het Land van Rumst, tegen den weg van Mechelen naar Antwerpen, niet ver van Walem-brug, op het gehucht dat den naam Lazernij ontving.

Zoo werd in de 15e eeuw de kapel, toegewijd aan den H. Lazarus en O. L. Vrouwhemelvaart, te Rumst voor de leprozen van Brabant een belangrijk toevluchtsoord, naast dat van Terbank bij Leuven, gesticht in 1197 door hertog Hendrik I.

Indien iemand van melaatschheid werd verdacht diende hij zich aan te bieden bij het gemeentebestuur voor een vooronderzoek; was hij aangetast, dan moest hij zich naar het klooster van Terbank begeven voor een grondig onderzoek. De zieken waren aan verschillende regels onderworpen. Het was hun verboden handel te drijven, met andere menschen omgang te hebben, op reis te gaan zonder toelating. Zij waren verplicht met klepel en lepel hun voedsel te bedelen.

Er werd vergaderd op Lazernij 's Zondags voor O. L. V. Hemelvaart, wanneer er een plechtige mis opgedragen werd door den pastoor van Rumst. Deze plechtigheid heeft thans nog plaats gedurende de week van O. L. Vrouw-Hemelvaart. De bedevaarders doen driemaal den weg rond de kapel en den aanpalenden hof, brengen driemaal een bezoek aan de kapel en drinken het gewijd water. Destijds werd 's middags een openluchtmaaltijd voor de minst zieken gehouden.

Filips de Schoone stond 1500 aan Pieter van den Cruyce toe aalmoezen voor de kapel in te zamelen en Karel V keurde de statuten der broederschap goed bij oorkonde van 24 Augustus 1531. Rond de kapel kwamen gebouwen tot stand. De broederschap werd vernieuwd en de statuten goedgekeurd door Joanna van Scoenvorst, priorin van Terbank. Al de melaatschen van Brabant waren verplicht deel uit te maken van de broederschap in de kapel van Lazernij

te Rumst. De vereeniging had haar vier dekens, gelast met de bewaking, bescherming en beboeting der melaatschen.

Tusschen 1579 en 1588 werd de kapel bijna gansch verwoest door de Staatschen. De genootschap kwijnde en ging, bij het verdwijnen der melaatschheid, gansch te niet. Goederen en kapel kwamen aan de H. Geesttafel (het armbestuur) of andere liefdadige instellingen. Er bestaat nog een verslag van den (vervallen) toestand der inrichting in 1626.

Zeer eenvoudig, thans leelijk gecementeerd gebouwtje, met twee kruisen op het dak. Koor en altaar der huidige kapel dateeren van omstreeks 1460; het overige werd bijgebouwd in 1590. Voorgevel met rondbogige enkele poort (merk op dat de boog niet symmetrisch maar scheef is). Boven de poort kleine nis waarin een beeldje van den H. Lazarus gestaan heeft. Klein doksaal zonder bemeubeling en met rechthoekig venster.

De kapel ontvangt haar licht langs twee ramen in het driezijdig koor.

Men treft er een geschildeed beeld van den H. Lazarus met klepper en purperen mantel aan. Op het altaar schilderij voorstellend de Hemelvaart van Maria, die een kroon ontvangt uit de handen van engeltjes en onderteekend J.E. Engels. Aan den zuiderwand portret van een kloosterlinge, vermoedelijk een abdis van Rozendaal en lid der familie Mertens, die het rond 1860 aan de kapel schonk. Aan dezen wand eveneens, achter glas, oud beeld der H. Anna met O.L. Vrouw en Kindje Jezus. Aan den noorderwand, groot schilderwerk (donkere grondtoon) vermoedelijk Esther vóór koning Assuerus.

Naar de Lazaruskapel is een begankenis gedurende de kermisdagen, vooral om er de genezing van de kinderen te bekomen, die aan zeer of huiduitslag lijden. Daarom noemt men de kinderen van Rumst «Lazaruskens».

De devotie verslapte sinds den eersten wereldoorlog. Er

is in de kapel een leprozenbeeldje, een kleine vermolmde houten relikwiehouder, nagesneden volgens een oud model, het zgn. Lazaremanneken, dat een relikwie bevat, vermoedelijk van den H. Rochus, die door de pelgrims veel benuttigd wordt ter genezing van huidziekten, wratten enz. De toeloop was dikwijls zoo groot dat vele bedevaarders buiten de kapel op ruwe banken de goddelijke diensten moesten bijwonen. Er is verder een groote kreukel waaruit men het gewijd water dronk, dat men putte uit een vat in de kapel.

Sleutel der kapel in de daarnaast gelegen hoeve.

31.

De Antwerpsche Waterwerken.

Het Antwerpsche stadswater wordt bij lage tij uit de Nete opgevangen te Notmeer, een gehucht van Duffel. Het vertoeft dan in twee bassins waarin het slijk bezinkt en waaruit het vervolgens wordt opgezogen naar het gebouw der zoogenaamde grensfilters (met 30 cm grint) en voorfilters (met 35 cm zand). Het water zijpelt er doorheen en loopt dan naar een zeer groot bekken (ong. 5 Ha) voor zelfreiniging onder invloed van zon en lucht, die de bacteriën dooden.

Onder druk wordt het reeds grootendeels gezuiverd water naar de inrichtingen te Rumst (op den noordelijken oever der Nete, nabij den rijksweg Antwerpen-Mechelen en dicht bij de kom van Walem) gestuwd. Hier passeert het door de eindfilters, waar het door zand en algen nogmaals gezuiverd wordt. Deze bijzondere soort algen groeit op den duur zoo dik aan dat ze ondoordringbaar wordt voor het water en derhalve dient afgestoken. Eindelijk wordt het bruikbaar water door krachtige stoompompen naar Mortsel-Luithagen gedreven, alwaar het door stoom- en electrische pompen in het stadsnet verdeeld wordt.

De inrichtingen te Rumst dagteekenen van 1881.

32.

Walem-brug.

Walem-brug is zeer oud en de «bakermat» van de oude vrijheid Walem. Ten jare 1180 reeds verleende Wouter Berthout van Mechelen vrijdom van bruggeld te Walem aan de abdij van St-Michiels te Antwerpen; enkele jaren later gaf Arnold Berthout, heer van Walem, vrijdom van tol «aen de abdisse van Roesendaele en haere religieusen en haere knegten en waegens». (*)

In 1302 werd er, volgens Jan Boendale en Azevedo, gevochten om de Walembrug tusschen den hertog van Brabant en de Mechelaars. Sedertdien werd met elken oorlog in ons land deze brug vernield en moesten de pleiten - oude versleten veerbooten - dikwijls lange jaren den dienst der overzetting bezorgen.

Keizer Karel gaf op 20 September 1554 een nieuw oktrooi der brug, dat «op zinck geschreven genaegeld werd op den staeck bij de brugghe». Op 8 Maart 1724 gaf markgraaf de Prié een nieuw tolreglement, dat met enkele wijzigingen in voege bleef tot 1866. De inkomsten van dezen brugtol beliepen tot 6000 gulden per jaar.

Op 15 Juli 1794 was er een zwaar gevecht om de Walembrug tusschen den Engelschen generaal York en den Franschen Jourdan. Te dier gelegenheid schilderde P. Verhulst twee zeer schoone aquarellen der brug, welke nog prijken op het gemeentehuis te Walem.

Op Donderdag 21 Oktober 1830 's avonds om 8 uur hebben «de Hollanders het draaiend gedeelte der brug in brand gestoken en ze brandde nog 's anderdaags 's morgens om 4 uur.» Daarop volgde het bekende gevecht om de Walembrug; de Hollanders onder prins Frederik, die hier drie

(*) Zie wandelgids Kiliaanpad, blz. 89.

dagen gelogeerd had in het huis «Niemants», en de Belgische vrijwilligers onder generaal Mellinet. Emile Lebœuf, een 18-jarige Luxemburger, plantte te 9 uur, onder het vuur der Hollanders, de Belgische driekleur op de brug, enkele oogenblikken later gevolgd door Edward Michaux van Tienen, die er het vaandel plantte van zijn korps. Schilder Emiel Payen verbeeldde deze episode op een prachtig doek dat sedert 1866 de raadszaal te Walem versiert.

Datzelfde jaar bouwde Albert Ruhlman de eerste stalen brug, welke op 2 Oktober 1914 in de lucht vloog. Een noodbrug deed dienst tot 1929, toen er de «brug der 1000 ongelukken» gebouwd werd, welke op hare beurt op 16 Mei 1940 's morgens in de lucht vloog.

Tot in Mei 1914 stond rechts voorbij de brug «de Bargie», 't geboortehuis van de twee vermaarde beeldende kunstenaars Pieter-Frans De Noter (geboren 23-2-1779), die te Gent zijn triomfen vierde, en Jan-Baptist De Noter (geboren 30-11-1786), den verheerlijker van Mechelen. Links over de brug lag oudtijds de **«werf»**, de haven van Walem, waarvan de witsteenen kaaimuren heden nog in den grond zitten. Voorbij de werf ligt de **zeer oude «Weversstraat»**, die langs de «Haelselle» leidde naar **Rozendaal.**

33.

Walem.

Oppervlakte : 454 Ha.

Bevolking : 1566 inwoners in 1942.

Wapen : een veld van goud met drie roode palen; vrij kwartier van goud met azuren faas. Het blijft een vraagteeken of dit wapen niet het oorspronkelijke is, daar dit het wapen is der oude ridderlijke familie van Waelhem.

1181 Walehem, 1220 Walem, 1365 Waelhem. Waloheim= huis van Walem of Waldheim=huis bij het Waverwoud.

Walem is zeer oud. Van der Meulen in zijn Chronycke laat er de Noormannen al de kapel verbranden. De Vrijheid was niet grooter dan 84 Ha. en hoorde oorspronkelijk toe aan de heeren Berthout van Mechelen. Vermoedelijk werden de eerste vrijheden door de hertogen van Brabant geschonken, ter gelegenheid van de oprichting der parochie in 1203, door Wouter Berthout van Mechelen en Gillis Berthout van Berlaar. Filips van Sint-Pol, ruwaard van Brabant, riep er de Staten bijeen en ter gelegenheid van zijn verblijf te Walem, richtte hij er een «munte» op, die slechts zeer korten tijd bestaan heeft.

Walem had oorspronkelijk een eigen drossaard doch werd na den dood van Arnold van Walem vereenigd met het Land van Duffel, alhoewel de schepenbank er onafhankelijk van bleef en zij - tegen Duffel in - haar eigen costuimen bleef behouden, met beroep op de bank van Ukkel en later op de hoofdbank van Grimbergen.

Daar in 1235 het kapittel van St-Rombouts te Mechelen de inkomsten van het altaar nog opeischt, is Walem een dochterkerk van Mechelen.

Het grootste deel der oppervlakte van het huidige Walem bestaat uit het «vrije aerde van Battenbroeck», waarvan de dijken dateeren van na het vertrek der Noormannen. De vrije aarde van Battenbroek, een unicum in 't Vlaamsche land, naast Borcht bij Vilvoorde, was burgerlijk geen Land van Mechelen doch oorspronkelijk een vrij allodium, dat later slechts onder Brabant kwam. Geestelijk hoorde Battenbroek onder de parochie St-Katharina te Mechelen tot 1763, wanneer het parochie Walem werd.

In 1435 telde Walem 366 haarden, doch de pest van 1437, de afbrandingen van 1458 en 1463 en de plunderingen van 1512 en 1537 door de soldaten van keizer Karel en in 1542 door Maarten van Rossem, die Walem platbrandde, met bovenal de verbranding van het dorp in 1576 door de Spaan-

sche soldaten en in 1580 door de Geuzen van Mechelen, hebben Walem totaal vernietigd. In de 14e en 15e eeuwen kwamen de lakens van Walem o.a. voor op de Antwerpsche markt.

In 1830 waren de Belgische vrijwilligers, onder leiding van generaal Mellinet, er slaags met de Hollanders, onder leiding van prins Frederik. (*) In 1914 werd de helft der woningen verbrand. In 1940 kon de oorlog evenmin voorbijgaan zonder sporen na te laten.

Als nijverheidsinrichtingen heeft men er de Liebigfabriek en de grasdrogerij «De Reigers», de eerste en tot nogtoe de eenige in ons land. De bevolking houdt zich verder onledig met land- en tuinbouw, zoover de bodem zich daartoe leent.

34.

De Onze-Lieve-Vrouwkerk te Walem.

De eerste kerk van Walem werd ingewijd op 20 Augustus 1203. Zij werd toegewijd aan O. L. Vrouw-ter-Hemelvaart. Enkel het onderdeel van den toren is van vóór 1617. Het bovendeel werd verbrand tijdens het gevecht op 18 Oktober 1576. In 1255 werden de grenzen der parochie herzien en gepaald aan de oostzijde door Hendrik Berthout van Duffel en bisschop Niklaas de Fontaines van Kamerijk.

De kerk is grootendeels verwoest geworden door een brand, door bliksem ontstoken in 1463. In 1542 werd zij geplunderd en neergebrand door Maarten van Rossum. In 1566 andermaal geplunderd door de beeldstormers van Antwerpen. In 1576 gansch verwoest door Juliano de Romero en in 1580 met den grond gelijkgemaakt door de geuzen van Mechelen. In 1617 werd zij gedeeltelijk herbouwd.

(*) Zie ook artikel 32.

Het koor bleef nog meer dan twee eeuwen in puin en werd slechts opgetrokken in 1833. In 1914 werd deze kerk andermaal deerlijk gehavend.

De bemeubeling is niet zeer oud. Vermelden wij het hoofdaltaar van 1912, door Peeters en Poucke. De biechtstoelen, waarvan de eene met twee zeer schoone beelden van St-Pieter en St-Pauwel werden in 1778 aangekocht van St-Pieter en St-Pauwel te Mechelen. Gestoelten en kommuniebank zijn van 1785, de predikstoel van 1786; ze werden uitgevoerd door architekt De Noter en beeldhouwer Van Geel.

De kerk bezit nog een groot houten Christusbeeld van de 15e eeuw, alsmede een wonderschoon laatgotisch beeld der H. Barbara.

35.

Roeloffsbrug en Battenbroek te Walem

Tegenover het Brouwershuis te Walem begint de Santdyck — nu de Battenbroekstraat — die tusschen het Langbroek en het fort van 1747 leidt naar de «Roeloffsbrugge», dateerende van vóór 1327, doch laatst herbouwd in 1921. Deze brug ligt over de Molenvliet, vroeger genaamd de Vrouwenvliet, en deze naam legt uit hoe die twee zware dijken, Doorndijk en Kortedijk, daar nu hulpeloos liggen om een nietig beekje in bedwang te houden.

Over de Roeloffsbrug begint de «vrije aerde van Battenbroeck», de eenige «vrije aarde» naast Borcht bij Vilvoorde in gansch het Vlaamsche land. Oorspronkelijk hing deze alleen van den keizer af en de eigenaars weigerden ze als Brabantsche of als Mechelsche grond te aanzien. Na een bijna duizendjarigen strijd tegen de nivelleerende centralisatie van de openbare besturen is Battenbroek nog de eenige «vrije polder» van ons land, die zelfs heden nog den eeuwen-

ouden strijd niet opgeeft tegen de opslokkerige centralisatie. Slechts door de Fransche overheersching werd Battenbroek bij Walem ingelijfd. De grond was er al versnipperd in de 13e eeuw (1220) en bewonnen door eigenaars of huurders.

Rechts over de Roeloffsbrug stond tot aan den eersten wereldoorlog de windmolen van Battenbroek, die van vóór 1578 een ouderen watermolen verving. Deze windmolen werd honderden malen geschilderd door den gekenden aquarellist Herman Keffer.

Het kasteel van Battenbroek, gansch omgeven door een breede gracht, verheft zich met zijn hoog dak en witte muren op een soort terp. In de Middeleeuwen was het een machtige burcht, vermoedelijk dagteekenend uit den tijd der Noormannen, door dubbele vijvers omringd. Herbouwd door Hendrik van Sevenberghe in 1408 werd het later bewoond door de familie Rommerswael van der Gracht. Het huidig kasteel, met hofkapel, werd opgericht door Godfried de Vries-Vermijlen rond 1830, is zonder kunstpretentie en huisvest heden baron Coppens d'Eeckenbrugge. Poortgebouw der 12e eeuw.

De polder van Battenbroek en vooral zijn schorren langs de Nete zijn een paradijs voor den plantkundige. Hier wassen kruiden, die men vruchteloos uren in het ronde zou zoeken.

36.

Het Zennegat

Men noemt Zennegat de monding van de Zenne in de Dijle, enkele kilometer vóór dat deze laatste de Nete ontmoet om samen de Rupel te vormen.

Aan het Zennegat komen niet minder dan vier waterloopen samen, nl., van west naar oost : de Zenne, het groote-door-

sneekanaal naar Mechelen en Leuven, de Dijle en de Oude Dijle.

De Zenne ontspringt te Naast in Henegouwen, 110 m. boven den zeespiegel, stroomt langs Zinnik, Tweebeek, Halle, Brussel en Vilvoorde en neemt de beken Sennette, Zuun, Pede en Woluwe op. Tot in de 15e eeuw werd ze druk bevaren doch nadien vervangen door de kanalen Brussel-Rupel (16e eeuw) en Brussel-Charleroi (begin 19e eeuw).

De Dijle ontspringt 158 m. hoog nabij Houtain, stroomt langs Waver, Leuven en Mechelen en is 90 Km. lang. Het bevaarbaar gedeelte (van Werchter af, waar ze de Demer opneemt) is 28 Km. lang. Zij heeft twee sluizen en dient vooral voor het vervoer van landbouwprodukten. Haar diepte varieert van 1,50 tot 5,75 m. Voornaamste bijrivieren : Demer en Zenne. Naar deze rivier werd de huidige provincie Brabant tijdens de Fransche overheersching «département de la Dyle» genoemd.

De Oude Dijle is het laatst overblijvende deel der vroegere, sinds 1928-30 rechtgetrokken Dijle. Weldra zal die oude bedding, die een voor de scheepvaart moeilijke bocht beschreef, gansch gedempt worden. Aan één zijde is zij reeds door een dam afgesloten.

37.

Kasteel Emmaüs

De naam Emmaüs is afkomstig van het uithangbord eener herberg (grondgebied Mechelen) en kan ten hoogste uit de 17e eeuw dagteekenen. Daar de naam voor Vlaamsche lippen ietwat moeilijk is, werd hij veelal uitgesproken — soms ook geschreven — «peemuis».

Dit goed — eertijds «Sesse Amesen» — (aanlegplaatsen op de Vrouwenvliet) werd omstreeks 1850 gebouwd door de familie Van der Wiele en is heden bewoond door de familie Scheppers de Bergstein.

Het kasteel, met zijn donkerroode gevels (met helwitte banden, versieringen en vier korintische pilasters) en achtkantigen toren met spil, gedrukte kap en spitsboogvensters, zou ver zichtbaar zijn, als het niet nagenoeg langs alle zijden door hoogstammen omringd was.

38.

Het Sportstadion van Racing Club Mechelen

Met den bouw van dit stadion, eigendom der vereeniging zonder winstoogmerken Racing Club Mechelen, werd in 1923 aangevangen, onder leiding van bouwmeester Jos. Coens, toenmalig bestuurslid van den kring.

De gansche inrichting, die een oppervlakte heeft van 8,5 Ha, omvat, benevens vier voetbalpleinen, een looppiste van 436 meter, tennis-terreinen en basket-ballvelden. Er zijn ook volledige instellingen voor athletiek. Het hoofdterrein biedt plaats aan 22.000 toeschouwers. De overdekte tribune telt 2000 zitplaatsen.

In 1929 had hier de internationale ontmoeting België-Luxemburg plaats. In 1943 werd de inrichting - bij het overlijden van den algemeenen voorzitter - herdoopt in «Oskar Van Kesbeeckstadion».

Het eventueel bezit der v.z.w. gaat, in geval van ontbinding, over aan de weezen der stad Mechelen.

39.

Sint-Katelijnekerk te Mechelen.

Aan de oudste deelen dezer kerk (koor, toren op de viering en dwarspand) werd gebouwd van 1336 tot 1342. Schip en voorgevel werden opgericht in de 15e eeuw, ten tijde van paus Niklaas V, wiens wapen in den voorgevel

prijkt. De doopkapel (einde 15e eeuw) springt vooruit op het noordelijk deel van den voorgevel. Viering en koor zijn overkluisd. Ronde vensters der middenbeuk, die herinneren aan het marteltuig (rad) der heilige. Hevig had de kerk te lijden van de Spanjaarden (1572) en Geuzen (1580). Tot 1585 werd zij gebezigd als paardenstal. In 1797 werd zij verkocht. Restauratie in het begin der 20e eeuw.

Hoogaltaar der 17e eeuw, afgebroken in 1898 en vervangen door een modern altaar, met eiken retabel. H. Sakramentsaltaar van Lucas Fayd' herbe (1651). Predikstoel naar de plans van Theodoor Verhaegen in 1774 uitgevoerd door zijn leerling Pieter Valckx, die ook het gestoelte (met basreliefs, episoden uit het leven der heilige voorstellend) leverde (1776). Beeldhouwwerk (een St-Jakob-de-Meerdere en een St-Lodewijk-van-Gonzaga) van P. J. Tambuyser. Kruisweg geschilderd door den Mechelaar Hendrik Verhocht. Schilderwerk van Lucas Franchoys : martelie van St Laurentius en St Jan. Het voornaamste meesterwerk der kerk is wel de Aanbidding der Wijzen, toegeschreven aan Maurits Moreels (+1631), dat volgens de legende, door Rubens telkens bezichtigd werd als hij te Mechelen vertoefde.

Na de vernieling der kapel van Bruinkruis in 1801 werd het «bruin kruis» naar deze kerk overgebracht. (*)

De heilige maagd Katharina, te Alexandrië uit een koninklijk geslacht geboren, moest op bevel van keizer Maximianus voor 50 heidensche wijsgeeren verschijnen om er haar geloof te verdedigen. Zelfs zou haar wijsheid deze geleerden bekeerd hebben. Zij onderging daarna martelingen en werd onthoofd (4e eeuw). Feest 25 November.

(*) Zie wandelgids «Kiliaanpad», blz. 100 en 101.

De wandelaar, die zich uitvoeriger dokumenteeren wil over het Victor de Meyerepad, wordt verwezen naar volgende

Bibliografie.

I. OVER VICTOR DE MEYERE

Emile van Heurck. - L'œuvre des folkloristes anversois (1914).

August Vermeylen. - Over leuzen en Victor de Meyere. In «Vlaanderen», April 1907, en in «Beschouwingen, Een nieuwe reeks verzamelde opstellen», 1939.

Lode Zielens. - Victor de Meyere. In «De Stad», 13.1.1933.

Emmanuel De Bom. - «In Memoriam». In de «Nieuwe Rotterdamsche Courant», 30.12.1938.

Karel Peeters. - Victor de Meyere. In «De Morgenpost», 7.1.1939.

Maurits de Meyer. - In het jaarboek 1939 der Nationale Commissie voor Folklore en in «Nieuw Vlaanderen», 7.1.1939.

II. OVER HET WANDELPAD

ALGEMEENE WERKEN

Pieter Goetschalckx. - Bijdragen tot de geschiedenis, bijzonderlijk van het aloude hertogdom Brabant (1909).

Pieter Goetschalckx. - Geschiedenis van het bisdom Antwerpen (1910-1915).

Joseph Schobbens. - «Environs d'Anvers», 65 promenades pédestres, en «Dans la province d'Anvers», 71 promenades pédestres (1930).

Michelinkaarten van België nrs 2 of 3.

Uitgaven van het Militair Kartografisch Instituut, Brussel :

Garnizoenskaarten van Antwerpen en Mechelen.

Legerstafkaarten 1/40.000e, nrs 15 (Antwerpen) en 23 (Mechelen).

Legerstafkaarten 1/20.000e nrs 15/7 (Hoboken), 23/3 (Boom) en 23/4 (Mechelen).

WILRIJK

Alfred Harou. - Wilryck. In «Bulletin de la Société Royale Belge de géographie», 1886.

(Thys). - Château den Ieperman. In «Bulletin de la Propriété», 1888.

Pons (J. Lenaerts). - Les châteaux de Steytelinck et Yperman. In «La Métropole», 16.9.1928.

Het park de Steytelinck. In «Natuur- en Stedenschoon», 1929.

Amand de Lattin. - Het pittoreske Wilryck. In «Belgische Touring Club», 1939.

KONTICH

Jan-Baptist Stockmans. - Geschiedenis der gemeente Mortsel, met aanhangsels over Edeghem, Hove, Bouchout, Borsbeeck, Contich, Waerloos, Reeth en Aertselaer (1882).

Fernand Donnet. - Inventaris der kunstvoorwerpen in de openbare gestichten bewaard. 3e afl., 1909.

Robrecht Van Passen. - Van Kontich, zijn legenden en zijn jaarmarkten. In «Toerisme», 1.7.1931.

AARTSELAAR

Jan-Bpt Stockmans. - o. c.

Fernand Donnet. - o. c., 6e afl., 1912.

Aloïs Verbeeck. - Het kasteel Kleidaal te Aartselaar. In «Toerisme», 1 en 16.10.1933.

REET

J. B. Stockmans. - o. c.

Fernand Donnet. - o. c., 4e afl., 1910.

BOOM

Bal, Renaat. - Toponymische kaart van Boom - samengesteld volgens het meetboek van 1721.

Charles-Henri Sel. - Historische mengelingen over 't land van Rumpst en de heerlijkheid van Boom (1895).

Emiel Steenackers. - Boom in het verleden. Aanteekeningen uit de geschiedenis van Boom (1907).
Onze Lieve Vrouw van Boom (1921).

Theo Nauwelaerts. - Mijn dorp en mijn streek. Boom aan de Rupel. In «Toerisme», 15.10.1928.

B. Lamot. - Boom en zijn luisterrijke Maria-ommegang. In «Toerisme», 16.7.1935 en 16.6.1936.

B. Lamot. - De nieuwe Rupelbrug te Boom. In «Toerisme», 1.9.1937.

De Roeck M. - Het Land van Waas en Boom. Bijdrage tot de landstrekengeographie van België (1942).

RUPELSTREEK

Julia van den Bruel. - De steenbakkerijen in de Rupel streek (1926).

Lodewijk Scheltjens. - Langs Midden-Schelde en Rupel. In «Toerisme», 15.6.1931.

Jozef Uytterhoeven. - Bestond er een Romeinsche «Maginot»-muur langsheen de Rupel-Dijle-Demer? In «Toerisme», 16.1.1937.

R. Lombaerts en J. Van Bever. - Geschiedenis der Rupelstreek.

Tony Heidekens (Gaston Moorkens). - Literatuur der Rupelstreek.

G. Moorkens en Fr. Frans. - Steen als vertrekpunt (1940).

Rosa de Wit. - De steenbakkersgezinnen in de Rupelstreek (1941) Polykopie.

Oct. Van Herp. - De ontwikkeling van het baksteenbedrijf in de Rupelstreek.

Tijdschriften «Gewas» en «Mededeelingen» van den kring «Rugo», die de kunstenaars der Rupelgouw groepeert.

K. Roelandts. - Bijdrage tot de toponymie van het Land van Boom (doctoraatsdissertatie 1943).

TERHAGEN

Ch. H. Sel. - o. c.

RUMST

Ch. H. Sel. - o. c.

E. W. - Een waterpraatje. In «Zondagsvriend», 1931, blz. 386.

G. Schroeyers. - De intercomm. venn. Antwerpsche Waterwerken. In «V. I. V.», 1938.

Jozef Uytterhoeven. - De Romeinsche kolonisatie in het Mechelsche, belicht door het bodemonderzoek. In «Toerisme», 1.11.1939.

WALEM

G. van Caster. - Notice historique sur Waelhem et l'ancienne abbaye cistercienne de Roosendael (1891).

Th. C. - Bijdragen tot de geschiedenis van Waelhem (1914).

Fernand Donnet. - o. c., 4e afl., 1910.

L. van Geenhuyzen. - Waelhem. In «Bouwgids», 1931.

MECHELEN

Over deze stad bestaat uitgebreide literatuur. Hieronder geven wij slechts de bibliografie op, die met ons wandelpad eenigszins verband houdt.

«Mechelsche Bijdragen», tijdschrift van den Mechelschen Kring voor Geschiedenis, Oudheidkunde en Folklore, vanaf 1934.

Stan Leurs en Prosper Verheyden. - Mechelen. Nr 3 in de reeks «Steden en Landschappen», uitgave van den Vlaamschen Toeristenbond.

«Toerisme» van 1.6.1932 en 1.7.1936 : verschillende artikels.

Jozef Laenen. - Geschiedenis van Mechelen tot op het einde der Middeleeuwen (1934).

Coninckx. - Cinq siècles d'architecture civile à Malines (1938).

Jozef Uytterhoeven. - o. c. sub Rupelstreek en Rumst.

Te Lezen !

De aandacht der wandelaars wordt er op gevestigd dat sommige kunstvoorwerpen (reliekschrijnen, beelden, schilderijen, glasramen, bemeubeling enz.) werden opgeborgen om ze te behoeden voor beschadiging door oorlogsgebeurtenissen. Dit geldt o. m. voor de Sint-Katelijnekerk te Mechelen.

Gelet op de oorlogsomstandigheden geldt nog dat de meeste autobuslijnen geschorst zijn. De lijn Mechelen-Willebroek-Boom is nog in bedrijf echter niet 's Zondags.

Toelatingsnummer 10584

INHOUDSTAFEL